

ŽMONĖS,

kurie saugo Europą

Žmonės,
kurie saugo Europą

TURINYS

Saugoti taiką, ginti laisvę Arnoldas Pranckevičius	6
Žmonių srautų chaosas Indrė Čaikaitė	10
Nematomi pavojai už nematomos sienos Dr. Jūratė Buitkuvienė	14
Ištiesti ranką klydusiam... Milda Bliumenzonienė	18
Priimti kitokį nei aš Gintarė Skuodytė	22
Saugau šeimą nuo skausmo Aušra Kurienė	26
Gražinti žmogų žmonėms Aida Karčiauskienė	30
Išgerti skausmo šulinį Valija Šap	34
Pelkėmis ateina gamta Nerijus Zableckis	38
Apsaugoti ateitį vaikams Giedrius Bučas	42
Pratęsti drabužio istoriją Viktorija Nausėdienė	46
Pavojai, klaidžiojantys tinkle Sergej Chaniutko	50
Slėptuvės ir dėtuvės Dovydas Mazaliauskas	54
Kada skristi saugu Monika Kliokienė	58
Mūsų akys ir ausys virš žemės Marius Kaminskas Gintaras Jankūnas	62

Saugoti taiką, ginti laisvę

Jeigu manęs paprašytų vienu žodžiu nusakyti, kas yra Europos Sąjunga, tai būtų žodis „laisvė“. Tai yra tai, ko aš niekada, už jokių pinigų nenorėčiau atiduoti, perduoti ir ginčiau iki galo. Laisvė mąstyti, burtis, kalbėti, kritikuoti, laisvė nesutikti – visa tai, ko buvome netekę ir kas dabar stiprina mūsų valstybę bei visuomenę. Leidžia būti savimi, atsiskleisti ir kurti.

Europos Sąjunga atsirado iš noro amžiams užkirsti kelią karams ir konfliktams, kurie siaubė mūsų žemyną. Po Antrojo pasaulinio karo Robertą Šumaną, Žaną Monė, Vinstoną Čerčilį ir kitus ES „tėvus kūrėjus“ vienių bendras tikslas – taiki, vieninga ir klestinti Europa. Jau 70 metų valstybės Europos Sąjungoje tarpusavyje

nekariavo, o atrode nesutaikomi priešai tapo partneriais.

2004 metais Lietuvai prisijungus prie šio taikos ir ekonominės gerovės projekto gavome labai daug. Tuo įsitikinti galime pasilyginę su šalimis, kurios po Sovietų Sąjungos žlugimo nuėjo kitu keliu. Per penkiolika metų Lietuvos ekonomika augo sparčiausiai tarp visų Europos Sąjungos narių. Kaip savaime suprantamomis naudojamės piliečių laisvėmis ir galimybėmis, tokiomis kaip laisvė keliauti, dirbti ar mokytis kitose Europos Sąjungos šalyse.

Šiandien saugumas ir toliau išlieka svarbiausiu Europos Sąjungos uždaviniu, kuris yra ypač aktualus Lietuvos žmonėms. Mes vieni pirmųjų patyrėme

Arnoldas Pranckevičius

Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje vadovas

informacines, kibernetines ir hibridines atakas, buvome viena labiausiai pažeidžiamų valstybių Europoje energetinio saugumo prasme. Tačiau silpnybes savo pačių pastangomis ir dėl svarios Europos Sąjungos pagalbos sugebėjome paversti stiprybėmis.

Sukaupėme labai daug patirties šiose srityse, esame ne tik viena labiausiai atsparių valstybių kibernetiškai, energetiškai ir kovoje prieš dezinformaciją visoje Europos Sąjungoje, bet ir patys dalijamės savo patirtimi su kitomis valstybėmis.

Džiaugiuosi, kad Lietuvos žmonės nustoja būti tik saugumo vartotojais, o tampa saugumo kūrėjais.

Pavyzdžiui, Lietuva yra vis aktyvesnė tarptautinėse Europos Sąjungos misijose. Vienoje iš jų, „Sofijoje“, tarnauja Lietuvos kariai, kurie kartu su vokiečiais, italais bei prancūzais Viduržemio

jūroje gelbsti skęstančius pabėgėlius. Man teko didžiulė garbė 24-iems iš jų įteikti Europos Sąjungos medalius už drąsą ir pasiaukojimą. Dvylikos lietuvių komanda vienos operacijos metu jūroje išgelbėjo per tūkstantį žmonių! Tai – tikri mūsų herojai.

Dabar, galvodami apie saugumą Europos Sąjungoje, mes kalbame ne tik apie valstybių gynybą. Kuo toliau, tuo daugiau kalbame apie individo saugumą, visuomenės santarvę ir stabilumą. Juk šiandieninės grėsmės saugumui – ne tik teroristinės atakos, kibernetiniai nusikaltimai ar hibridiniai karai, bet ir nedarbas, socialinė atskirtis bei skurdas, kurie ne ką mažiau pavojingi laisvų visuomenių išlikimui.

Šia knyga norime parodyti ne tiek, kokių veiksmų Europos Sąjunga imasi saugumui Europoje ir jo pojūčiui sustiprinti, bet ką paprasti žmonės daro kasdien, nesiviešindami, tiesiog dirbdami savo darbą dėl to, kad mums visiems būtų daug saugiau čia, Lietuvoje, ir visoje Europoje.

Labai ačiū tiems žmonėms, kurie šią laisvės dovaną kasdien saugo savo darbu.

Žmonių srautų chaosas

Mano susidūrimas su Europos saugumu dvejopas. Visų pirma, prieš dvejus metus baigusi pasieniečių mokyklą pradėjau dirbti Pabradės užsieniečių registracijos centre. Ten nuolat prižiūriu nelegalius imigrantus. Iš įvairiausių šalių: Tadžikistano, Šri Lankos, Nigerijos, Baltarusijos. Užsieniečių registracijos centre yra du korpusai: vienas – sulaikytųjų, kitas – laisvo judėjimo. Sulaikytųjų korpuse gyvenantys žmonės neturi leidimo išeiti iš teritorijos – privalo būti tik savo korpuse. Mes juos vedame valgyti, pas inspektorius, kol tiriamos jų bylos. Kitame korpuse gyvena šeimos su vaikais, jie gali išeiti į miestą: rašo prašymus, kad išeitų trims paroms, bet privalo grįžti. Kiekvienas naujai atvykęs žmogus patikrinamas.

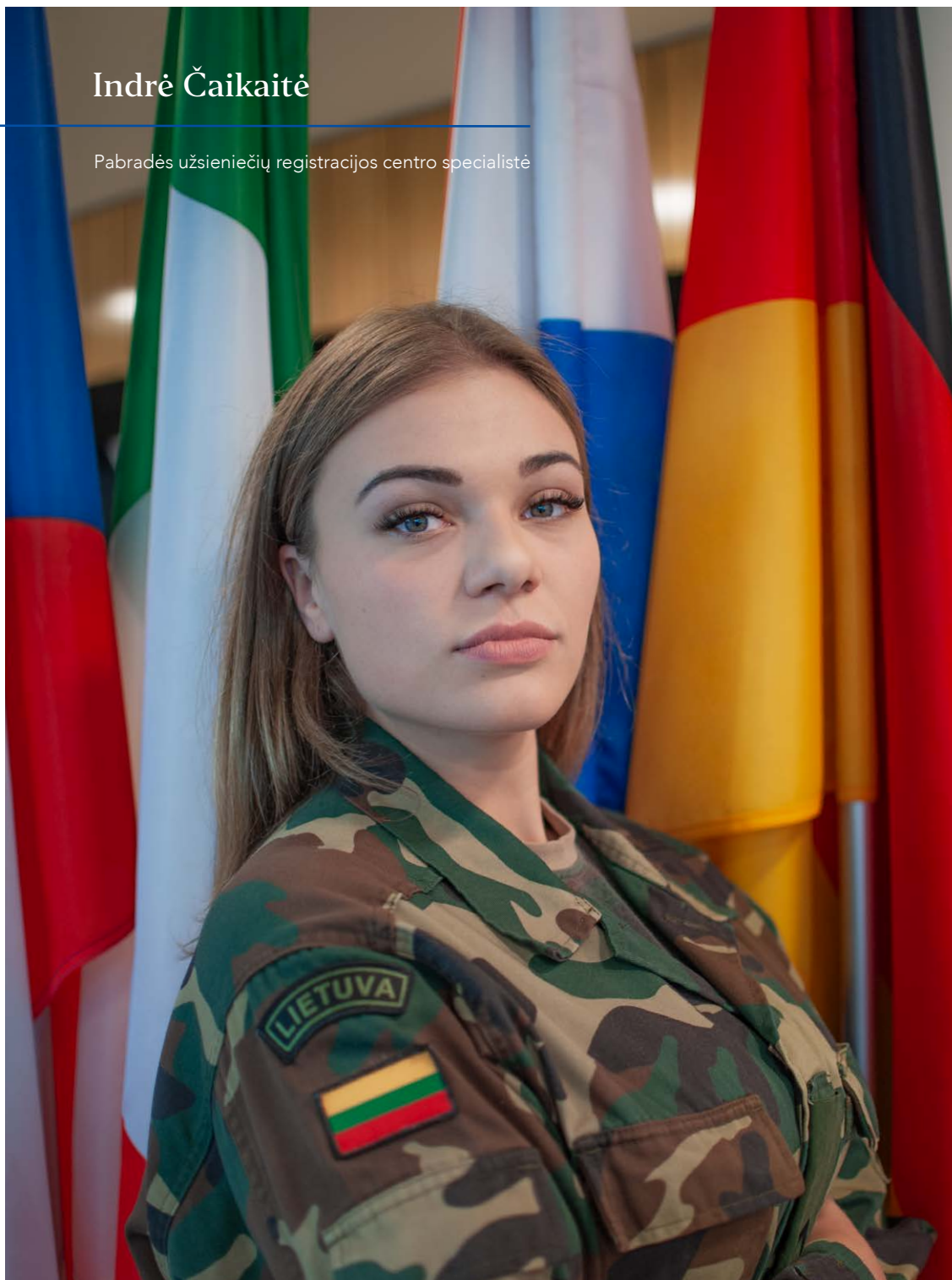
Paskirtiems į sulaikytųjų korpusą neleidžiama turėti jokių daiktų.

Visi imigrantai labai skirtingi. Pas mus gyveno rusų šeima su dviem mažais vaikais, moteris laukėsi trečio. Žinojau, kad jie pas mus ne pirmą kartą. Kai atėjau dirbti, kolegės minėjo, kad jie atvyko gal jau trečiąsyk. Pirmą kartą jie gyveno sulaikytųjų korpuse, o vėliau – jau laisvo judėjimo. Vyko teismai dėl leidimo jiems gyventi Lietuvoje. Per paskutinį teismą visi advokatai klausė: „Ko jums reikia Lietuvoje?“ O jie tiesiog atsakė, kad nori pašalpų ir nė nesiruošia dirbti.

Būna tokių, kurie pasprunka. Buvo atvejų, kai pareigūnai iš savo postų matė, kaip imigrantai iš sulaikytųjų

Indrė Čaikaitė

Pabradės užsieniečių registracijos centro specialistė

korpuso išlipdavo pro langus ir bėgdavo. O imigrantai iš laisvo judėjimo korpuso, parašę prašymą išleisti trims paroms, nebegriždavo. Yra buvę, kad policininkai pabėgėlius sugaudavo kažkur autostradose ir vėl atgabendavo pas mus.

Bendrauti su jais nėra paprasta. Pavyzdžiui, vietnamiečiai nešneka nei rusiškai, nei angliškai. Nors kai kurie pagyvenę pas mus išmoksta vieną kitą žodį, tad jau gali šiek tiek susikalbėti. Bet kartais visai neįmanoma susišnekėti, tada tenka prašyti kitų užsieniečių, kad su jais pakalbėtų, išverstų ir panašiai.

Pasitaiko ir labai šviesių atvejų. Vienas afganistanietis pragyveno pas mus dvejus metus. Jis labai norėjo gyventi Lietuvoje. Sulaukęs neigiamo atsakymo, vis tiek gavo darbą Lietuvos nacionaliniame dramos teatre. Galiausiai jam suteikė leidimą gyventi čia, gavo būstą. Jis sakė, kad atvažiavo į Lietuvą, nes jo šalyje jam grėsė pavojus gyvybei.

Kita mano darbo saugant Europą pusė – „Frontex“ misija. Pamenate pabėgėlių krizę Egėjo jūroje? Išdirbusi pusę metų sužinojau apie „Frontex“, pakalbėjau su kolegomis ir pateikiau savo kandidatūrą. Man pasiūlė mėnesiui vykti į Graikiją, Lesbo salą. Ten dirbau

pirštų atspaudų eksperte. Pabradės Užsieniečių registracijos centre mane išmokė, viską parodė, paaiškino. Atskridus į Graikiją pirmą darbo dieną vyko įvadinės paskaitos. Dirbau su pabėgėliais, kurie atplaukdavo valtimis į Graikiją: juos registruodavau ir paimdavau pirštų atspaudus. Pabėgėliai Graikijoje, palyginti su atvykstančiais pas mus, visiškai kitokie. Graikijoje su jais nei anglų, nei rusų kalbomis nesusišnekėsi, jie visi įsibaiminę, visko bijo. Kita vertus, nesuprantu, iš kur jie turi drąsos su mažais, vos kelių mėnesių amžiaus, vaikais plaukti nedidukais laiveliais per atvirą jūrą...

Džiaugiuosi naujomis patirtimis ir galimybėmis pažinti kitas kultūras. Labai įdomu sužinoti žmonių istorijas, kodėl jie čia atkeliauja. Norisi palaikyti imigrantus, kurie ketina gyventi čia, Lietuvoje.

Kad apsaugotum save ir padėtum kitiems, daug nereikia – tik atjautos, dėmesio, supratimo ir atitinkamo elgesio. Pavyzdžiui, mūsų centre reikia visada būti rimtai, nes jeigu pasirodysi silpna, jie panaudos tai prieš tave. Pamenu, buvo mano pirma darbo diena. Mums aprodė visą teritoriją, nuvedė į sulaikytųjų korpusą. Būtent vietnamiečiai jaučia naują žmogų. Kai mes užėjome į tą korpusą (buvome trys merginos ir dar pora vaikinų), visi jie žiūrėjo tiesiai į mus. Aš tada labai nejaukiai pasijutau. Vėliau, eidama viena per korpusus, pastebėjau, kad kai šypsaisi, jie gali tave paliesti ir net už plaukų patampyti, bet jei esi rimta, nieko nenutiks.

Sudėtingiausios kultūros – čėčėnai. Geriausią išpūdį paliko šrilankiečiai, jie visuomet besišypsantys, malonūs ir ramūs.

Beje, dabar mūsų centre labai mažai nelegalių imigrantų. Todėl galite nesibaiminti jų antplūdžio. Ir apskritai, būkite ramūs – dirbu su tokiais profesionalais, kurie moka susitvarkyti su bet kokiomis situacijomis. Svarbiausia, kad nebūtų katastrofų, kataklizmų, karo. Kaip tik tada prasideda migrantų srautai. Aš juos suprantu – jie bėga nuo nelaimių. Tačiau suprantu ir tai, kad netgi tokiais atvejais turi būti tvarka.

Nematomi pavojai už nematomos sienos

Aš niekad nemaniau, kad atsidursiu čia, kur dirbu šiandien. Viskas prasidėjo nuo to, kad be galo myliu gyvūnus. Mano mama buvo medikė, kaimo felčerė. Eidavo kaime priimti gimdymo ir žmonės jos prašydavo paieškoti medicininiame lagaminėlyje vaistų karvutei pagydyti. Aš šią meilę paveldėjau. Kartais mama sakydavo, jog bijo grįžti iš darbo, nes nujaučia, kad namie ras parneštą kokį balandį nulaužta koja ar būsiu prisipirkusi pelyčių iš zoologijos sodo. Jau tada žinojau, kad užaugusi tapsiu veterinare. Ir tapau, kad ir kaip mane atkalbinėjo tėvai, giminės, mokytojai.

Veterinarės darbo pradžia buvo tikrai įspūdinga. Kone gyvenau tvarte, net savo

medaus mėnesį jame praleidau – buvo klasikinio kiaulių maro protrūkis ir teko dirbti dieną naktį. Bet vėliau persikėliau į Vilnių, pasibeldžiau į Nacionalinį maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutą ir pakliuvau į Serologinių tyrimų skyrių.

Serumas mums, serologams, yra pagrindinė medžiaga, kurioje galime aptikti tam tikrų ligų sukėlėjų antikūnų arba antigenų. Tiriamo ir kitus gyvūnų kūno skysčius: kraują, plazmą, pieną, mėsos sultis ir net kiaušinių trynius. Dirbame su virusų, bakterijų, parazitų ir pirmuonių sukeliamaomis gyvūnų ligomis. Ir ne tik su gyvūnais – po truputį gilinamės ir į zoonozes, ir patį žmogų.

Dr. Jūratė Buitkuvienė

Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo
instituto Serologinių tyrimų skyriaus vedėja

Jeigu ko nors nesuprantame, jei randame ką nors neįprasto, naudojames visos Europos Sąjungos tyrimų bazę. Jei tik aptinkame įtartina atvejį, siunčiame į atitinkamas ligas kuruojančią centrinę Europos Sąjungos referentinę laboratoriją, kur kolegos jau gali atlikti išsamesnius tyrimus.

Žmonėms sunku įsivaizduoti, tačiau dėl klimato kaitos jau ir šiandien atsiranda naujų virusų bei bakterijų. Kad ir afrikinis kiaulių maras. Tyrimus Lietuvoje mes pradėjome 2006 metais, kai jo čia dar nė kvapo nebuvo. Tyrėme dėl to, kad tai ypač pavojinga liga, dėl to, kad esame Europos Sąjungoje ir turime būti pasirengę, turime išmanyti tyrimų metodus. Afrikinis kiaulių maras Lietuvą pasiekė 2014 metais ir serologai, kartu su Molekulinės biologijos ir genetiškai modifikuotų organizmų skyriumi, pirmieji identifikavo afrikinio kiaulių maro virusą Lietuvoje. Jau tais pačiais metais teko sunaikinti apie dvidešimt tūkstančių užkrėstos fermos kiaulių, tačiau bendru darbu šimtus kartų daugiau šių gyvūnų pavyko apsaugoti.

Aš labiausiai bijau ligų, kurios gali grėsti mano mylimiems gyvūnams. Sakykim, galvijų mazgelinis dermatitas, kuris plinta visoje Viduržemio ir Adrijos jūros pakrantėje, arba šunų bruceliozė, ypač pavojinga veisliniams gyvūnams.

Skandinavai su šia liga jau susiduria, ypač kai šuneliai nelegaliai įvežami iš Rusijos. Pavojų naminiams gyvūnams kelia ir įvairios naujai atsirandančios, egzotinės ligos. Galbūt jų dar nežinome, nes jos tik pradeda klaidžioti tarp laukinių gyvūnų, kurie nepaiso sienų – jiems juk nesvarbu, ar čia Europos Sąjunga, ar ne. Dėl to neabejotinai kyla grėsmė ligų sukėlėjams patekti ir pas mūsų naminius gyvūnus. Pavyzdžiui, hepatito E virusas. Pirmieji mūsų institute atlikti Lietuvos gyvūnų ir bandomieji žmonių tyrimai rodo, kad virusinis hepatitas E mūsų šalyje labai paplitęs. Juo yra užsikrėtę nemažai kiaulių ir šernų, o juk mes taip mėgstame šernienos dešras, kurios ne visada būna tinkamai termiškai apdorotos. Yra didelė rizika juo užsikrėsti žmogui, nes medikai tiria hepatitą A, B ir C, mat tokie jų ištekliai, ir tada konstatuojama, kad aptiktas neaiškios kilmės hepatitas. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, 300 mln. žmonių gyvena nežinodami, kad serga virusiniu hepatitu.

Taigi toks ir yra mūsų darbas: vieni kolegos vertina maisto riziką, kiti – riziką dėl infekcinių ligų paplitimo, sprendžia, kokia tikimybė į šalį patekti naujiems virusams ar bakterinių ligų sukėlėjams. Renkama informacija, analizuojami pasaulio mokslininkų straipsniai, kuriuose atsižvelgiama ir į mūsų klimato kaitą, net

į žmonių įpročius ar mentalitetą, nes tai taip pat labai svarbūs rizikos veiksniai.

Su Europos Sąjunga mūsų galimybės kovoti su ligomis nepalyginamai didesnės. Ne tik dėl to, kad mūsų institute daugybė įrangos nupirkta už ES lėšas.

Dar svarbiau, kaip mes galime keistis informacija, įžvalgomis, kartu ieškoti būdų kovoti su tais nematomais priešais, virusais ir bakterijomis, keliančiais rimtą grėsmę ne tik gyvūnams, bet ir žmonėms, prognozuoti jų atsiradimą, numatyti būdus užkardyti jų plitimą.

Dar smagiau, kad galime ne tik imti žinias iš kitų ES šalių, bet ir joms teikti savo atradimus, inovacijas, patirtį ir taip padėti Europos Sąjungoje spręsti aktualias problemas.

Labai mėgstu savo darbą ir džiaugiuosi, kad galiu jį dirbti, ir tai turiu dėl kelių svarbių aplinkybių bei veiksnių. Pirma, tai ryžtas bet kokiais būdais siekti užsibrėžto tikslo, nors ne taip lengva buvo mieste, ant asfalto užaugusiam vaikui įtikinti tėvus ir mokytojus, kad jokia kita specialybė manęs nežavi ir aš tenoriu būti veterinarijos gydytoja. Antra, tai laimė dirbti įstaigoje, kurios vadovai tave girdi, supranta ir visokeriopai padeda, nes tada bet koks darbas tave motyvuoja ir bet koks iššūkis yra įveikiamas. Džiaugiuosi, kad Nacionaliniame maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institute darbuotojams visada sudaromos sąlygos mokytis ir tobulėti. Kuomet dega žalia šviesa, neįmanoma nejudėti į priekį: kartu su kolegomis paskelbta trylika mokslinių straipsnių, dalyvauta tarptautiniuose projektuose, kasmet parengiami ir perskaitomi 5–7 pranešimai konferencijose, mokyimuose, simpoziumuose. Vykdomos Nacionalinės referentinės laboratorijos funkcijos keturiolikoje sričių, kasmet atliekama per 100 tūkstančių tyrimų.

Galbūt mokslas šiandien dar daug ko nežino, galbūt niekad visko nesužinos, tačiau kasdien mes aptinkame vis ką nors naujo, kasdien tobulėjame, todėl tikiu, jog galime gyventi saugiau, kad ir kokie – maži ar dideli, aiškūs ar nematomi – būtų tie pavojai.

Ištiesti ranką klydusiam...

Mama ilgus metus praleido Vorkutos lageriuose, o tėtis ragavo tremtinio duonos. Parsivežė mane iš Sibiro visai nedidukę. Ir nors mano vaikystė prabėgo Lietuvoje, o supratimas apie gyvenimą nelaisvėje tada dar buvo paviršutiniškas ir nesuvokiau, koks siaubas tai yra, bet žodžiai „kalėjimas“, „kalinys“ nebuvo naujiena. Žvelgdama atgal džiaugiuosi, kad tėveliai neišugdė mummyse, vaikuose, pykčio – mama visą laiką kartojo, kad neturime kaupti neapykantos, į blogį reikia atsakyti gerumu. Taip ir turiu nuo vaikystės tą vidinį tolerancijos, teisingumo jausmą. Man vis norisi, kad laimėtų gėris ir tiesa.

Atsimenu, kad mane taip pat įkvėpė pažintis su sovietiniuose kalėjimuose

ir lageriuose kalėjusiu monsinjoru Kazimieru Vasiliausku. Jis buvo vienas pirmųjų Lietuvos kalinių globos draugijos atkūrimo iniciatorių. Kartu su juo, Helsinkio grupės nariais, advokatais, rašytojais, žinomais to meto visuomenės veikėjais išsikėlėme tikslą atkurti šią tarpukariu gyvavusią visuomeninę organizaciją.

Mano gyvenime svarbiausias tikslas – kad visuomenė būtų jautresnė kitokiam žmogui. Liūdna, bet atrodo, kad ir iki dabar mažai kam įdomu, koks žmogus į visuomenę grįžta atlikęs bausmę. Ir tai skaudina, nes metai iš metų bendraudama su nuteistaisiais žinau jų padėtį įkalinimo įstaigose ir žinau, ką jiems reiškia grįžti į visuomenę, kur

Milda Bliumenzonienė

Socialinės adaptacijos centro vadovė

jų niekas nelaukia. Juk pataisos namai nėra atsakingi už tai, kaip jų „auklėjamieji“ gyvena laisvėje. O laisvė irgi nepasiruošusi jų sutikti.

Mūsų organizacija daug dirba šioje srityje, stengdamasi bausmę atlikusiam asmeniui tiek tiesiogiai padėti sugrįžti į normalų gyvenimą, tiek siekdama parodyti sistemos klaidas ir nuteikti visuomenę būti labiau pilietiška vertinant penitencinę sistemą. Tokią metodiką mes ypač išstobulinome vykdydami tris Europos Sąjungos projektus.

Tie metai mums buvo labai geri, galiu teigti, patys geriausi. Turėjome lėšų ir galėjome parodyti, kaip, teisingai įvertinus laisvės atėmimo bausmę atlikusio asmens socialinę situaciją, užmezgus su juo ryšį dar jam būnant įkalinimo vietoje, kompleksiskai padėti tvarkyti gyvenimą išėjus į laisvę, tapti atsakingu piliečiu, besilaikančiu įstatymų, gerbiančiu save ir kitus. Norint, kad kaliniai sėkmingiau integruotųsi į visuomenę, būtina iš anksto ruošti kalinio paleidimui į laisvę, iš kalėjimo išeinančiam žmogui suteikti visokeriopą kompleksinę pagalbą. Tai yra, užmezgti ryšį su žmogumi dar pataisos namuose. Tada su atliekančiu bausmę asmeniu aktyviau turi bendrauti socialiniai darbuotojai, psichologai. Imtis iniciatyvos, kad įkalinimo įstaigas

lankytojų savanoriai, būsimi mentoriai. Tada kalinčio žmogaus savivertė nebus nulinė – jis žinos, kad jo kažkas laukia, jį palaiko, atsiras stipresnis stimulus kabintis į gyvenimą, pateisinti lūkesčius.

Būtent Europos Sąjungos lėšos ir leido mums pasitikrinti, ar einame teisingu keliu. Socialinės adaptacijos centre asmenims, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę, mes galėjome sudaryti sąlygas gyventi, tobulinti savo socialinius įgūdžius, ieškoti darbo patiems, susitikti su darbdaviais vietoje, bendrauti su artimaisiais. Tai buvo puikus laikas. Šitai atsimena ir buvę nuteistieji, ir jų artimieji, ir aš.

**Nes kai turi palaikymą,
turi supratimą,
įvertinimą ir, žinoma,
lėšų, darbas nebelieka
tik darbu – jauti,
kad tikrai padedi
žmonėms, ir tuo
džiaugiesi.**

Suprantama, paslystančių antrą, trečią kartą irgi nemažai, jie grįžta „kartoti kurso“. Bet dažnai tai būna paskutinis grįžimas tiems, kurie vienu ar kitu metu yra pabuvę mūsų organizacijoje. Juk sėkmės startas nebūtinai prasideda iš pirmo karto. Ne visada reikalinga tik materialinė pagalba. Neretai daugiau reikia tiesiog dėmesio ir supratimo, nes žmonės kartais pasijunta tarsi ant bedugnės krašto bestovį...

Pamenu tokį atvejį. Skambutis naktį, žmogus sako, kad jam jau viskas tiek nusibodo, kad jis stovi ant tilto ir skambina man, nes tiesiog nebeturi kam skambinti, jį visi seniai „palaidojo“, nors jam tik trisdešimt. Jaučiu, kad jis tikrai neturi su kuo pasikalbėti... Prašau jo susitikti. „Spėsi dar nuo to tilto“, – sakau jam... Ir gera, kad paklausė, gera, kai nuo tos minutės viskas pasisuko gera linkme. Taip pat man džiugu dėl to, kad ir į užsienį išvykę asmenys, jau sukūrę šeimas, dabar gerai gyvena ir yra visiškai integravęsi į visuomenę. Tai irgi sėkmės atvejai. Tikrai ne visi į užsienį tik piktadarysčių krėsti važiuoja.

Nuolat susitinku su jaunais žmonėmis ir skatinu juos savanoriauti pataisos namuose ar kalėjime. Visuomenės požiūris po truputį keičiasi, tačiau man vis dar sunkiai sekasi, nelabai daug kas

pasilieka savanoriauti, jų entuziazmas paprastai dingsta po pirmojo apsilankymo įkalinimo įstaigoje.

Kas mane labiausiai žeidžia – tai dar labai menkas žmonių suvokimas, kas ta penitencinė sistema, kam ji tarnauja, kokiais principais turi vadovautis. Kas atsitinka su žmogumi, kai jis patenka į kalėjimą, kaip jis gyvena išėjęs į laisvę. Teoriškai kalbant, pataisos namai turi visas sąlygas paruošti žmogų, kad daugiau jis niekuomet nenusikalstų. Praktika, deja, liudija ką kita. Ne taip seniai Pravieniškėse įsikūrė Reabilitacijos centras, kuriame taikoma vadinamoji dinaminė priežiūra, kai kartu gyvena 6 darbuotojai ir 29 nuteistieji. Tarp jų tarsi nėra jokių skirtumų: visi kartu valgo, mokosi, nuveikia kitus darbus, susitinka su giminėmis. Ir ten nejauti jokio kalėjimo kvapo. Tikiu, kad ilgainiui tokia priežiūra bus plačiau įdiegta Lietuvos penitencinėje sistemoje. To siekiu ir aš. Ir dėl šio tikslo dirbu. Tikiu, kad nuo to mums visiems bus tik geriau, ramiau ir saugiau.

Priimti kitokį nei aš

Dirbu Vilniuje, bendruomeniniame integracijos centre „Kultūrų namai“, kuriame buriasi migrantai, gyvenantys savivaldybėse. Jie jau turi leidimus gyventi, tai yra, pabėgėlio ar papildomos apsaugos statusą. Juos konsultuoja įdarbinimo specialistas, socialiniai darbuotojai padeda ieškoti būsto, kartu sprendžiame įvairaus pobūdžio problemas, kurios iškyla žmonėms pradėjus gyventi savarankiškai. Teikiame teises konsultacijas, padedame užsiregistruoti poliklinikoje, užrašome jų vaikus į mokyklas, darželius.

Šiuo metu mes padedame apie 250 žmonių iš įvairiausių kraštų: Šri

Lankos, Irano, Irako, Sirijos, Afganistano, Tadžikistano, Turkijos, Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos.

Kiekvienas atvejis unikalus, kadangi žmonės yra iš skirtingų šalių. Tarkime, žmonės iš Rusijos daug savarankiškesni, jiems viskas paprasčiau, jie lengvai gali susikalbėti rusiškai. O, tarkime, afrikiečiai, mokantys tik savo gimtąją kalbą, jau baigę integracijos programą vis tiek turi galimybę ateiti pas mus, nes jie ir toliau susiduria su įvairiomis problemomis: ne visada supranta, ko iš jų prašoma, nemoka rašyti. Pavyzdžiui, gauna kokį dokumentą pasirašyti ir prašo mūsų, kad patikrintume.

Gintarė Skuodytė

Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ užsieniečių integracijos programos vadovė

Turėjome atvejį, kai žmogui vienas „geras“ draugas pakišo pasirašyti dokumentą, kurio turinys bylojo: visą savo turtą perleidžiu tau.

Lietuvoje pabėgėliams sunkiausia rasti būstą, nes žmonės iš principo nenori jų nuomoti užsieniečiams. Dažnai skambiname pagal skelbimus, visai praradę viltį, ieškodami įvairiausių būdų. Iš pradžių skambiname prisistatydami „Caritas“ – numeta ragelį. Paskui skambiname ir prisistatome kaip pažįstami, norintys padėti draugui. Pavyzdžiui, aš pati ieškojau būsto dviem afganistaniečiams, kurie jau šiek tiek kalbėjo lietuviškai, bet dar nedrįso patys skambinti. Jie ir darbą turėjo, tiesiog prireikė keisti būstą. Susitariau dėl susitikimo, perspėjau, kad tai bus užsieniečiai, bet vos tik nurodžiau šalį, nuomotojas iškart: „Oi, man nereikia jokių problemų, gi žinot, kokie pasaulyje dalykai vyksta, aš nenoriu niekur painiotis“, – ir numetė ragelį. Kitą kartą lydėjau Sirijos pabėgėlį į susitikimą su buto šeimininke, kuri klausinėjo: „O tai jis meldžiasi, kiek kartų jis meldžiasi? Jis musulmonas?“ Ir kai, tarkime, 3 mėnesius negali šeimai rasti būsto, jie ima patys savęs klausti: kas su manimi negerai? Kodėl? Pradeda save kaltinti, mėgina švelninti situaciją. Tokiu atveju sakome, jog trūksta nuomojamų

būstų, kad tik nesigraužtų, neprarastų motyvacijos ir nesusirgtų depresija.

Darbą susirasti šiuo metu lengviau, nes Užimtumo tarnyba darbdaviui teikia galimybę gauti subsidijas, o tai reiškia, kad darbo vieta iš dalies kompensuojama. Vos jai pasirodžius, potencialūs darbdaviai patys pradėjo skambinti ir teirautis, ar nėra žmonių, norinčių pas juos dirbti.

Pabėgėliams lengviau prisitaikyti prie mūsų papročių, tuo pat metu ir mes mokomės iš jų.

Štai moteris iš Sirijos, turinti šešis vaikus, rodo man telefoną, o ten – eglutė. Jiems tai neįprasta, bet pamatę, kad visi aplinkui perka eglutes, ir jie nusipirko, pasipuošė ir džiaugiasi. Arba kitai moteriai iš Eritrėjos sakau: „Rytoj nedirbsiu, nes bus mano gimtadienis“. Ji nesuprato, kodėl mes švenčiame gimtadienius, nes jos šalyje daugelis ne tik neturi apibrėžtos gimimo dienos, bet ir savo metų nežino. Tačiau ji pas mus gyvena jau

ketverius metus, jos trejų metų mergaitė gimė čia, ir ką jūs sau manote – visi drauge šventėme jos gimtadienį!

Man tai malonu, kadangi darbe išgyvenu patirtis, apie kurias visuomet svajojau. Viskas prasidėjo nuo rašto darbo „Pabėgėlio vaizdavimo ypatumai Lietuvos naujienų portaluose“. Dabar galėčiau papasakoti daugiau nei visi portalai kartu ta tema yra kada nors parašę. O labiausiai norėčiau kalbėti apie sėkmės istorijas. Jų būna visokių: ateina vaikas, tarkime, ir sako: „Pagaliau susiradau draugų mokykloje!“ Arba kas nors išlaiko lietuvių kalbos egzaminą. Dar viena istorija yra Husamo, barzdaskučio iš Sirijos: kai kartu sudėliojome jo ateities planą, jis stropiai jo laikėsi ir dabar pats dėsto barzdaskučių akademijoje.

Žinoma, mūsų visuomenė dar nėra pripratusi prie pabėgėlių. Pamenate, buvo akcija „Priimsiu pabėgėlį, duosiu savo butą“. Į mus kreipėsi vos keli žmonės – vienas politikas, kitas – garbaus amžiaus vyras, nenorėjęs viešinti savo vardo. Jis baimindamasis pasakė mums: „Žiūrėkit, aš įstačiau gerą anteną į televizorių, kad jie matytų savo TV programas, kad savo kalbą girdėtų, kad nepamirštų, iš kur jie yra ir greičiau išvažiuotų. Bet kol neišvažiavo, tol mes, lietuviai, jeigu jau pažadėjom, kad padėsime – tai turim padėti.“

Esame sukaupę patirties į savo visuomenę integruojant atvykusius iš svetur, tačiau tikrai dar turime ko pasimokyti iš kitų ES šalių. Įvairūs projektai suteikia galimybę pasimokyti vieniems iš kitų, pasidalinti gerosiomis patirtimis, dėl kurių ir patys gyvuojame.

Pabaigoje norėčiau pridurti: jei sutiksite pabėgėlį, nebijokite, jis visko bijo daug labiau nei jūs. Tiesiog paklauskite, kaip jam sekasi, ar ketina pasilikti, jeigu žiema – ar jam nešalta. Man viena pabėgėlė iš Sirijos yra sakiusi: „Aš einu Vilniaus gatvėmis, man čia taip ramu, taip gražiai saulė šviečia, ir aš žiūriu į namų stogus, ir jie tokie gražūs – visokiausių spalvų, taip gražiai saulę atspindi.“ O ukrainietė moteris pasipasakojo, kad pas mus lapai kitaip krenta, vėjui pučiant jie sukasi, pas juos lapai krenta kitaip.

Žodžiu, jų akimis savyje galima įžiūrėti dar nematyto ir netikėto grožio. Ir tai nuostabu.

Saugau šeimą nuo skausmo

Kai mūsų Paramos vaikams centras pradėjo veiklą 1995 metais, pati savanorystės idėja Lietuvoje atrodė visiškai utopinė. Tuo metu niekas netikėjo, kad žmogus iš gatvės tiesiog ateis pas tave, aukos tavo vaikui savo patirtį, gerą širdį ir laiką. O ypač vaikams, kuriems dar nereikia profesionalios pagalbos, tačiau jau reikia paramos, kad jų vaikystė ir gyvenimas klostytųsi normaliai.

Vis dėlto jau po penkerių metų įvyko lūžis, pas mus pradėjo eiti studentai – užsidegę, kupini entuziazmo. Įdomu, kad vaikinams iš pradžių sunkiau buvo suprasti, ką jie gali duoti vaikams. Maždaug: „Aš tik studentas, aš nieko neturiu.“ Reikėjo šio tokio lūžio galvoje, kad suprastų, jog galima duoti

ne tik materialinius dalykus, galima ir reikia duoti tai, kas nepasverinama ir neįkainojama – save.

Kaip ir šeimoms reikia šio tokio lūžio mąstyme – juk galybė blogų dalykų nutinka ne iš piktos valios, vaikams žalą galima padaryti ir vadovaujantis geriausiais sumetimais. Norint paauglėti, paprotinti, nuraminti. Ir nežinant, kaip tai padaryti.

Mes tai ir darome – pasakojame, mokome, rodome, kiekvienos amžiaus grupės vaikams turime programas, kuriame leidinius, organizuojame mokymus tiek tėvams, tiek mokytojams. Nes emocinių ir socialinių įgūdžių sveikoje visuomenėje niekuomet nebus per daug.

Aušra Kurienė

Paramos vaikams centro
įkūrėja ir vadovė

Mūsų visuomenė, palyginti su kitomis Europos Sąjungos šalimis, dar tikrai nėra labai subrendusi. Ji labai primena paauglį, kuriam viskas atrodo arba juoda, arba balta, arba savi, arba svetimi – toks paaugliškas maksimalizmas be stabdžių.

Sunkiausia, kad negali paimti patirčių iš kitų Europos šalių ir jų tiesiog perkelti. Kadangi ten tėvai jau augo, žinodami ir suprasdami, kad jausmai nėra blogai, jausmai – neatsiejama žmogaus ypatybė, juos reikia mokytis suprasti, atpažinti, kontroliuoti. O pas mus, kai susėda tėvai, pavyzdžiui, „Pozityvios tėvystės“ mokymuose, pusę dienos tenka kalbėtis, kol išsiaiškiname, kad pyktis – irgi normalus jausmas. Ir kai apie žmogų sako, kad jis niekuomet nepyksta, – tai šitaip nebūna. Pyktį reikia išreikšti, tačiau reikia stengtis, kad jis nevirstų agresija.

Bėda ta, kad daugeliui vis dar atrodo, jog bet kokia psichoterapija reiškia psichinius sutrikimus. Iš to atsiranda baimė kreiptis patarimo, ieškoti sprendimų. Mes juk tik norime parodyti, kad pasaulis yra labai įvairus: taškuotas, dryžuotas, o ne vienspalvis, ir tokį pasaulį reikia priimti, tokiaame pasaulyje mokytis gyventi. Ypač tada, kai reikalą turi su pažeidžiamiausiais žmonėmis – vaikais. Kurie labiausiai pažeidžiami ten, kur praleidžia daugiausiai laiko – šeimoje.

Beje, netgi sąvokų negalima išversti akiai. Kai sakai „smurtas prieš vaikus“, visiems atrodo, kad kalbame apie vaiko daužymą, o kai sakai „žalojantis vaikas elgesys“, supranti, kad tai apima labai daug ką. Negydyti vaiko, neleisti vaikui socializuotis, vadinti vaiką įvairiausiais vardais, versti vaiką lankyti baletą, užuot leidus žaisti kieme – visa tai yra vaiką žalojantis elgesys. Todėl perimant praktikas iš kitur dar reikia ir nuo savęs pridėti šiek tiek kūrybos ir jas pritaikyti savo realybei.

Tai nėra paprasta. Kartais tėvams atrodo, kad užtenka vaiką atvesti pas psichologą. Tada jie klausia: „Kada galėsiu jį pasiimti?“, akivaizdžiai tikėdami, kad vienas pokalbis, vienas seansas viską išspręs, psichologas suras magišką mygtuką ir nieko daugiau nebereikės. O kai sužino, kad čia tik bendravimo pradžia, akivaizdžiai nusivilia, nes mums būdinga norėti greitų sprendimų.

Aišku, be galo smagu, kai vaikas, su kuriuo kalbėjaisi, bendravai prieš daug metų, staiga prisimena tave ir klausia patarimo dėl pirmojo pasimatymo. Džiugu ne tik todėl, kad tave prisimena, bet ir todėl, kad jam natūralu klausti patarimo, bendrauti, nebijoti atsiverti.

Daug sunkiau girdėti skausmingas istorijas. Esu turėjusi 10 žmonių terapinę

grupe, 8 iš jų per pirmą susitikimą papasakojo žiaurias patirto smurto ir išnaudojimo istorijas.

Man atrodė, kad greitai negalėsiu kvėpuoti nuo skausmo kiekio ore.

Tai buvo suaugę žmonės, visi jie tai patyrė vaikystėje ir iki tol niekam to nepasakojo.

Ne tai, kad sunku klausytis – tiesiog neįmanoma suvokti, kaip jie išgyveno su tokia našta.

Sunku būna ir kai matai – vaiką tikrai muša, labai skriaudžia. Teko dirbti su berniuku, kuriam tėvai neleisdavo naktimis miegoti, jį visais įmanomais būdais bausdavo už tai, kad jis pridarydavo į kelnes. Labai sunkiai su jais kalbėjaisi, aiškina, kad būtent jų elgesys ir sukelia tokias pasekmes. Sunkiausia, kai su tėvais nepavyksta sutarti, kad jie nustotų žaloti vaiką. Nes tada jie tiesiog jį išsiveda ir lieka tikėtis, kad kada nors vis tik ateis į protą.

Šį kelią pasirinkau pati. Iš pradžių psichologe dirbau klinikinėje įstaigoje, teismo ekspertizėje, tuomet su kolegomis kūrėme pirmą psichologinę pedagoginę tarnybą Lietuvoje, bandydami pritaikyti kolegų iš Danijos ir kitų šalių patirtį. Tada buvo naujos kelionės į užsienio šalis, naujos atsivežtos programos, kol galų gale atsirado mūsų Paramos vaikams centras.

Nuo 1995 m. Paramos vaikams centras kartu su partneriais iš įvairiausių Europos šalių – lenkais, belgais, olandais, latviais, bulgarais ir kt. – įgyvendino šimtus projektų, kurių tikslas – užtikrinti saugią vaikystę, suteikti šeimoms reikalingas paslaugas, ugdyti visuomenę, ginti ir įgyvendinti vaikų teises. Centras išsilaiko iš finansavimo, kurį gauname per Europos Sąjungos projektus, taip pat iš kitokios paramos, iš mūsų darbo, o svarbiausia – iš tikėjimo, kad tai, ką darome, yra svarbu.

Aš vis dar dirbu psichologe, konsultuoju vaikus ir suaugusius žmones, nors daug laiko suryja tiesiog vadovavimas centrui. Kai nesi valdiška įstaiga, niekuomet nesi tikras dėl ateities, todėl tenka sparčiai suktis. Bet viskas geryn. Kasmet mums padeda aštuoniasdešimt savanorių, kasmet mes padedame beveik keturiems šimtams vaikų. Visuomenė tampa atviresnė, jautresnė – viskas bus gerai.

Gražinti žmogų žmonėms

Man pasisekė, kad, laimingai susiklosčius aplinkybėms, atradau mėgstamą veiklą. Žvelgiant atgal atrodo, kad studijuoti socialinį darbą pasirinkau labiau vedama nuojautos nei aiškaus žinojimo, kas tai per specialybė. Visiškai suvokiau, kur atėjau jau studijų metu, kai prasidėjo specialybiniai dalykai, praktika. Tuomet ir supratau, kad esu „savo rogėse“, kad ši profesija man tinka ir patinka.

Nebuvau apsibrėžusi, su kokia tiksline grupe norėčiau dirbti, tačiau tikrai žinojau vos tai išbandžiusi, kad man labiausiai patiks darbas

nevyriausybinėje organizacijoje. Jis leidžia lanksčiai ir greitai reaguoti į esamus poreikius, yra daug vietos kūrybiškumui bei naujoms idėjoms ir galimybių jas įgyvendinti. Pirmoji organizacija, kurioje dirbau socialine darbuotoja, buvo Lietuvos „Caritas“. Ten sutikau žmonių, kurie pakeitė mano stereotipinę požiūrį į tikinčiuosius. Jie buvo kupini pozityvo, šviesūs bei charizmatiški. Tai turėjo įtakos ir vėlesniam mano pasirinkimui dirbti būtent „Carite“.

Dirbant šį darbą, mano nuomone, labai svarbu neprarasti vilties ir

Aida Karčiauskienė

„Caritas“ Laikinių namų vadovė

tikėjimo žmogumi. Iš šalies žmonėms gali atrodyti, kad kasdien susiduriame su istorijomis, skatinančiomis viską mesti. Taip, mūsų žmonių istorijos dažnai nėra lengvos, nes jau ir pati benamystė yra kritinė situacija asmens gyvenime. Vis dėlto mes daugiau dėmesio skiriame ne praeičiai, o tam, ką galima padaryti, kad esama situacija pagerėtų. Kartais atrodo, kad padaryti nelabai ką galime, todėl belieka laukti, viltis ir budėti, kad galėtume laiku suteikti reikiamą pagalbą. Viena tokių istorijų, kurią vis prisimenu, yra moters, kuri dėl įtemptų santykių anksti paliko tėvų namus ir išvyko uždarbiauti į užsienį. Dirbdama užsienyje ji pateko į prekybos žmonėmis pinkles – buvo priversta prekiauti savo kūnu bare, pripratinta prie narkotinių medžiagų. Maždaug tuo laiku jai pasireiškė ir šizofrenija. Mama jai padėjo grįžti į Lietuvą, tačiau negydoma psichikos liga bei priklausomybė stipriai veikė jos elgesį, emocijas būsenas, taip pat santykius su artimaisiais, todėl jie visiškai nutrūko. Esminis lūžis įvyko, kai su ja po ilgos pertraukos susisiektė mama. Tai buvo tas išlauktas metas, kai galėjome pasiūlyti tolesnę pagalbą. Tada ši moteris pamažu atsitiesė – pradėjo gydytis psichikos ligas, atkūrė santykius su artimaisiais ir susirado darbą.

Mes visuomet džiaugiamės, kai žmogui pavyksta įsidarbinti, išmokėti skolas ir grįžti į gyvenimą, net jeigu jų istorijos ne tokios dramatiškos kaip pastaroji. Bet neretai tai nėra lengva. Vienas iš savarankiško gyvenimo iššūkių, su kuriais susiduria benamystėje, ypač ilgą laiką, buvęs žmogus – vienišumo jausmas.

Džiaugiuosi, kai buvę gyventojai jaučiasi galintys grįžti pas mus iškilus sunkumams ar tiesiog pasidžiaugti esama situacija. Taip pat, kai buvę gyventojai, išėję iš Laikinųjų namų gyventi savarankiškai, čia grįžta kaip savanoriai. Šiuo metu keletas savanorių, budinčių naktimis, yra buvę mūsų gyventojai.

Europos Sąjungos pagalba mūsų veiklai labai svarbi. Visų pirma, kaip galimybė išbandyti naujas veiklas. Padedami ES išbandėme „minkštąsias darbo vietas“. Tai darbo vieta, kurioje užtikrinant palaikymą ir socialinį konsultavimą žmogui padedama išsiugdyti nesamus arba prarastus darbinis įgūdžius. Tokios darbo vietos pasiteisino, todėl ši iniciatyva tęsiama. Dar vykdant projektą buvo dalyvių, kurie buvo įdarbinti „minkštojoje darbo vietoje“, neturėjo jokios darbinės patirties, bet padirbę pusmetį įgijo motyvacijos toliau ieškoti darbo.

Kitas aspektas – tai, kad buvimas Europos Sąjungos dalimi, mano nuomone, augina mus kaip visuomenę. Atsiranda vis daugiau žmonių, kurie nori padėti sutiktiems benamiams. Jie skambina, rūpinasi, praneša. Man atrodo gražu, kad žmonės nelieka abejingi ir tiesiog neapeina.

Neretai tokioje situacijoje atsidūrę žmonės yra apimti nevilties, netiki nei savo jėgomis, nei tuo, kad jam kažkas galėtų padėti. Benamystė neturi vieno veido.

Mūsų darbas – ne tik tiesioginė pagalba, bet ir atstovavimas pažeidžiamiausių žmonių, kurie neturi gyvenamosios vietos, interesams. Tokiu būdu mes juos saugome, nes jie taip pat yra europiečiai ir mūsų visuomenės dalis.

Gaila, žinoma, kad yra likę ir stereotipinio mąstymo. Dažnai susikuriamas stereotipinis benamio paveikslas. Taip pat neretai benamystė matoma kaip paties žmogaus pasirinkimas. Daug kaltės perkeliama ant jų pačių pečių. Bet paprastai žmonės neplanuoja ir nesirenka tapti benamiais.

Išgerti skausmo šulinį

Kaip ir kiekvienas iš mūsų, aš žinojau, kad Lietuvoje egzistuoja savižudybių problema. Tačiau ilgą laiką man tiesiog tai nebuvo aktualu. Aš neturėjau kokių nors skaudžių patirčių savo artimoje aplinkoje, nes, mano žiniomis, esu viena iš nedaugelio laimingųjų Lietuvoje, kur artimoje aplinkoje tikriausiai nebuvo savižudybių.

Bet prieš penkerius metus dalyvavau psichologų kongrese Klaipėdoje ir ten visai netikėtai išgirdau, kaip psichiatras Dainius Pūras pasakė: „Čia paradoksas mūsų šalyje, tarkime, tokios savivaldybės kaip Kupiškio, kuri keletą metų pirmauja pagal savižudybių skaičių ir nesūma jokių priemonių šitai problemai spręsti. Aišku, blogai, kad nėra nacionalinės strategijos, bet bent jau

savivaldybė galėtų spręsti problemą savo lygmeniu.“

Kai išgirsti apie miestą, kuriame užaugai, kuriame auga tavo vaikai, tave tai natūraliai sukrečia. Grįžau namo ir parašiau laišką gimtojo miesto savivaldybės tarybai. Ilgą laiką negavau jokio atsakymo, tačiau po truputį viskas pajudėjo. Nenoriu pasakoti apie dalykus, nesusijusius su mano iniciatyva. Su vietos partijų pjautyne, kurių įkaitė tapo ir mano iniciatyva. Apie vietos valdžios inerciją ir nusvirusias rankas. Nes tada gali nusvirti rankos ir tiems, kurie nori kažką pakeisti savo gimtuosiuose miestuose.

Užuot tai dariusi, aš tiesiog papasakosiu, kad Kupiškis ir Zarasai buvo

Valija Šap

psichologė

pasirinkti eksperimentui, tiesa, Zarasai savižudybių prevencijos ėmėsi tik po 4 metų. Viskas prasidėjo nuo komandos iš Kupiškio specialistų, kurie dirba įvairiose institucijose. Komandą sudarė socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai, medikai, psichologai. Gegužės mėnesį Vilniuje susitikome su geriausiais šalies sociologais, psichologais, Lietuvos psichologų sąjungos prezidentu, su globalios Lietuvos lyderių atstovais, verslininkais. Toks jau mano charakteris – noriu, kad viskas būtų greitai ir aiškiai padaryta. Aš sakiau, kad turime greičiau tą daryti, o kolegos mane ramino ir sakė, jog greitai nieko nebus. Mes sudėliojome planą keliems mėnesiams į priekį, vėl rinkomės, vėl dėliojome tą modelį, kokio Lietuvoje iki tol nebuvo. Nevertėme jo iš jokios užsienio kalbos, mes jį kūrėme Kupiškėje. Mes tik žinojome, kad savižudybių prevencija yra įmanoma tada, kai įsitraukia visa bendruomenė. Žinojome mokslinį pagrindimą, kad į savižudybę linkęs žmogus neskuba kreiptis pagalbos, kad jį proaktyviai kažkas turi nukreipti ir palaikyti. Žinojome, kad yra didžiulė stigma ne tik tarp žmonių, bet ir tarp Lietuvos sveikatos priežiūros specialistų, psichologų, psichiatrų. Mes žinome, kad tie žmonės, kurie galvoja apie savižudybę, bijo įrašų savo sveikatos kortelėse, kad kai kurie pagrįstai bijo, jog dėl to gali netekti

darbo, nepereiti vadinamosios sveikatos komisijos. Dabar apie savižudybių problemą kalbama plačiai ir atvirai, bet tada šioje srityje buvo absoliuti tamsa.

Mes padarėme pirmuosius žingsnius, atlikome išsamią savižudybių analizę Kupiškio rajone nuo 2009 metų. Ieškojome, kur tie „karštieji“ taškai. Matėme, kad mūsų ištekliai riboti. Tuometinis meras ėmėsi pastangų, įdarbino jauną psichologę, kuri buvo labai atsakinga, labai norėjo dirbti. Ji dirbo 0,5 etato kaip sveikatos specialistė savivaldybėje, ir 0,5 etato poliklinikoje psichologe. Tai buvo labai dideli ištekliai mūsų rajonui. Mes pradėjome dėlioti kitus žingsnius, galvoti, ką ir kaip darysime. Ekspertai visada buvo šalia. Atlikę analizę nustatėme tam tikras seniūnijas, kuriose nuolat didžiausias savižudybių skaičius rajone. Pradėjome gilintis, kodėl taip yra, pradėjome ieškoti, atlikome psichosocialinę autopsiją – ji vėliau buvo pradėta daryti visoje Lietuvoje. Be to, mus nuoširdžiai ir stipriai palaikė vietos policija, verslininkai, žurnalistai.

Pradėjome rengti reagavimų į savižudybių riziką algoritmus, vieną bendrą suaugusiems, kitą – vaikams ir paaugliams. Dėjome labai daug pastangų, kad pakeistume situaciją poliklinikoje. Besikreipiančių padaugėjo kokius 3–4

kartus, mano kolegė psichologė ne-
bepajėgė priimti visų žmonių, sistema
„užsikimšo“. Mes dirbome be jokių
laisvadienių, neišjungdavome telefo-
nų dieną naktį. Tuomet aš psichologei
pasakiau: „Šitas skausmo šulinys mūsų
rajone turbūt niekada nesibaigs.“

Ir jau kitąmet, 2016-aisiais, mes turė-
jome žemiausią visų laikų savižudybių
skaičių. 2017 metų pradžia irgi buvo
sunki: viena, antra, trečia savižudybė, o
tada per 9 mėnesius nebuvo nė vienos
savižudybės. Tai buvo neįtikėtina. Tais
metais aš išėjau į TEDEX Vilniaus
sceną su šūkiu „Tu gali išgelbėti žmo-
gaus gyvybę“.

Lietuvoje šiuo metu naudojame mokslo
įrodymais grįstą pagalbos metodą as-
menims, galvojantiems apie savižudybę.
CAMS metodas sukurtas Amerikoje,
tačiau per pastaruosius 30 metų išpli-
to ir Europoje. Jis padeda specialistui
įvertinti savižudybės riziką ir planuoti
tolimesnę pagalbą bei stebėti pagalbos
teikimo efektyvumą.

Džiaugiuosi, kad ir pati galiu prisidėti
prie mokslininkų atliekamų darbų savi-
žudybių prevencijos srityje. Šiuo metu
dirbu tik Sveikatos mokslų universitete
su dviem moksliniais tyrimais. Vienas iš
jų yra psichosocialinė autopsija. Mes kal-
binsime apie 150 nusižudžiusių asmenų

artimųjų iš visos Lietuvos. Iš tų duome-
nų rengsime ne tik mokslinius straips-
nius, bet ir rekomendacijas institucijoms.

Kas lemia tokią tragišką mūsų polinkį naikinti save? – Keletas dalykų.

Visų pirma, mūsų tautos istorija, trau-
mos, perversmai ir t. t. Kitas dalykas
yra mūsų auklėjimo ypatumai, nes
mes žinome, kad Lietuvoje dažniau-
siai žudosi vyrai. Taip pat – psichikos
sveikatos sistema. Mes esame valstybė,
kurioje išrašoma daugiausiai psicho-
tropinių vaistų. Su alkoholiu taip pat
turime tikrai didžiulę problemą.

Pernai tarptautinė savižudybių pre-
vencijos konferencija, kurioje dalyvau-
ja Lietuvos, kitų ES šalių, Australijos
bei JAV atstovai, vyko būtent pas mus,
Lietuvoje. Todėl aš tikrai tikiu – mes
galime, norime ir mokame.

Juk ir mano istorija rodo, kad viską
galima pakeisti. Ir netgi greitai. Todėl
Lietuva man – vilties kraštas.

Pelkėmis ateina gamta

Kai manęs klausia, ką veikiu, norisi trumpai atsakyti – saugau gamtą. Mano paties sritis – šlapynių apsauga. Mažai kas žino, bet pelkės labai artimai susijusios su klimato kaita. Anksčiau mes galvojome tik apie paukščius pelkėse ir pačią jų ekosferą, o dabar jau matome didžiulį potencialą kovoti su klimato kaita. Kai žmonės sako, kad miškai išgelbės planetą, – jie klysta, nes planetą išgelbės pelkės. Pelkės užima tik 3 proc. viso sausumos ploto, bet jose sukaupta daugiau organikos nei visoje sausumos dirvožemio biomaseje. Pelkėse kaupiasi durpės, susidariusios iš ne visai suirusių augalų, tokių kaip samanų: kiminai, viksvos, kiti pelkiniai augalai, liekanų. Šioje

organikoje „užrakinama“ anglis, kuri mineralizuojantis durpėms patenka į atmosferą anglies dioksido, kitaip vadinamo šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis, pavidalu. Tad pelkės atlieka itin svarbų vaidmenį globaliame anglies cikle. Dabar bandome kalbėtis apie klimato kaitą su Žemės ūkio ministerija, kad kitame išmokų laikotarpyje numatytų priemones ūkininkams saugoti pelkes. Tai ne tik gelbėtų bioįvairovę, bet kartu padėtų dar sumažinti išmetamą CO₂ kiekį.

Pagrindinė bėda pelkėse yra durpių gavyba. Štai, valgote pomidorus arba salotas, pirktus prekybos centruose. Dauguma tokių daržovių, atvežtų

Nerijus Zableckis

Lietuvos gamtos fondo specialistas

iš šiltnamių, užaugintos ant durpių substratų, kurių pagrindas – durpės, išgautos iš pelkių. Tai milžiniška rinka ir šiltnamiai, kuriuose auginamos šios daržovės, atrodo kaip didžiulės plantacijos. Net Kinija, siekdama patenkinti savo maisto poreikius, metėsi į šią sritį. Todėl durpių paklausa tik auga. Dėkui dievui, Europos Sąjungos šalis vis aktyviau riboja durpių gamybą. Nebloga situacija ir mūsų – yra nuostata: kiek yra kasybos plotų – juos palikti, bet nebesiplėsti.

Gamtos apsauga – kompleksinis dalykas. Neseniai kilo vėjus saugoti miškus, drausti juos kirsti. Aš gi esu realistas, esu už konstruktyvų dialogą, o ne demonstracijas. Pagaliau, daugelis rėkujančių net nesupranta, kokie būna kirtimai. Yra juk sanatoriniai, kurie būtini. Pelkėse apskritai medžius reikia kirsti, nes kai pelkės nusaustos – jos užauga mišku ir nuostoja būti pelkėmis.

Kita problema – žemės ūkis, kadangi Lietuvoje ketvirtadalis visų pelkių yra naudojamos žemės ūkiui. Mes esame žemapelkių šalis. Tokių užmirkusių plotų daug, ir kai jie buvo nusaustinti per melioraciją, juos ėmė naudoti ūkininkai. Neseniai pradėjome Lietuvoje ganėtina naują dalyką – pelkininkystę. Tai ūkininkavimas pelkėse,

draugiškesnis gamtai ir klimatui. Senas pavyzdys: nendrių panaudojimas stogams dengti. Kitas pavyzdys: vokiečiai, olandai bando švendres auginti ir iš jų gaminti statybines plokštes. Jos visiškai nedegios, jokių chemikalų, visiškai ekologiškos. Mes siūlome mūsų ūkininkams švendres auginti kaip kultūrą, bet tam reikia turėti atitinkamos technikos įvažiuoti šienauti, bei, savaime suprantama, rinką produkcijai realizuoti. Juk neveši jų į Vokietiją, nes taip vėl didinama anglies dioksido emisija. Kitas dalykas – gaminti kuro granules, tai tarsi biokuras iš pievų, pelkių biomasės. Jo kaloringumas labai aukštas.

Žuvinto rezervate buvo toks projektas, mes buvome jo dalininkai. Nupirkome ir pastatėme katilą, tarsi viskas atrodė gerai: pieva šienaujama, ritiniai sukami, granulės deginamos, lyg ir uždaras ratas, tačiau pradėjo gesti technika. Taigi dar daug reikia mokytis. Ir nors aš visą gyvenimą mokausi, bet dabar gi nepradėsiu – juk būdamas gamtininkas, negaliu rūpintis tokių projektų verslo puse.

Gamtos apsauga man patiko nuo mažens, dalyvavau biologijos olimpiadose, nuolat kiūtojaus gimtųjų Varnių regioniniame parke. Gal todėl ir pasirinkau šią sritį. Nors kai stojau į VU, besidominčių gamta buvo gerokai mažiau.

Dabar situacija labai pasikeitusi: ir žmonės sąmoningesni, ir politika protingesnė. Jei nebūtume ES, tai miškuose niekas ir nekalbėtų apie kažkokias buferines paukščių lizdų apsaugos zonas. O dabar ir taisyklės griežtos, ir žmonių savimonė išaugusi.

Aukštumalos pelkėje padarėme pažintinį taką, tai žmonių ten rasi bet kada nuvažiuavęs. Arba vasario 2-ąją minime Pelkių dieną – į išvyką po užšalusias pelkes susirenka masės žmonių.

Tai dziugina, nes kuo didesnis dėmesys, tuo daugiau šansų, kad kažkaip susitvarkysime su klimato kaita. Jau dabar pastebime, kaip, pavyzdžiui, tokia medvarlė, dar yra Raudonojoje knygoje,

bet pastaraisiais metais pastebimas jos plitimas, tiesiog klimatas tapo jai palankesnis. O juk dar taip neseniai kasėme jai balas prie Lenkijos pasienio, kad išgyventų. Bet tai tik vienas iš teigiamų pavyzdžių. Daugeliu atvejų pasikeitęs klimatas sukelia chaosą gamtoje. Tai ir sausros, gaisrai, potvyniai, uraganai bei panašūs kataklizmai, kurie pridarė didelių nuostolių ir žmonių. Dėl švelnesnio klimato ima plisti mums nebūdingos invazinės rūšys. Dažnai tokie gyvūnai auginami žmonių, o atsidūrę gamtoje sugeba išgyventi net tokias atšiaurias žiemas. Todėl nenuostabu, kad Vilniuje, Karoliniškėse, skraido žieduotosios kremerio papūgos, balose aptinkama raudonasių vėžlių, pastebėti ir šakalai. Ir šis sąrašas kasmet vis ilgėja...

Beje, kalbant apie žinias – kartais mums tiesiog fiziškai trūksta ekspertų, turinčių atitinkamų žinių. Vykdėme vieną ES projektą, reikėjo informacijos apie baličius vėžlius. Mūsų krašto gyvūnas, o ne vieno eksperto Lietuvoje nėra. Laimė, suradome vokiečių. Jei nebūtų ES, būtų daug sunkiau gauti informacijos, patirties, jau nekalbant apie finansavimą.

Šis europinis bendradarbiavimas bei visai Europai bendras vis didėjantis dėmesys gamtai ir nuteikia optimistiškai – jog sugebėsime apsaugoti savo gamtą. Kad ir kaip keistųsi klimatas.

Apsaugoti ateitį vaikams

Kai manęs klausia, kas aš – visuomenininkas, dizaineris ar pedagogas, pats nežinau, kaip tiksliau atsakyti. Kadanigi mano veikloje persipina visi šie dalykai. Aš ir skatinu atsakingiau žvelgti į vartojimą, ir pats perkuriu senus daiktus, ir kartu mokau vaikus, kaip, tarkim, pagaminti tvarius ir mielus kalėdinius atvirukus iš tokių dalykų, kurie jiems nė nešautų į galvą.

Aš jau gana seniai pagaudavau save nerimaujant, kad mūsų pasaulis kečiauja ne visai teisinga linkme. Mes per daug vartojame, per daug šiukšliname, per mažai rūpinamės, kaip šis pasaulis

atrodys po mūsų. O juk norisi, kad mano vaikai ir vaikaičiai gyventų gražiam pasaulyje, kvėpuotų švariu oru, džiaugtųsi turtinga gamta. Asmeninį pavyzdį lengva rodyti, tačiau juk pasaulis nesibaigia tavo namais.

Aiškiau pasidarė apsilankius vienoje dizaino parodoje, kur pamatėme iš gamybinių likučių sukurtų įvairių įdomių interjero detalių. Tai buvo suomių darbai, ir man iškart kilo noras su jais susipažinti. Gamtos išteklius tausojantis vartojimas – tai jų gyvenimo filosofija. Už senus daiktus suomiai gali sumokėti netgi daugiau nei už naujus.

Giedrius Bučas

socialinės iniciatyvos „Kūrybos kampas 360°“ įkūrėjas, pokyčių lyderis

Sako, kad tai yra jų investicija į darnesnę, švaresnę aplinką. Įkvėpti šios filosofijos Kaune įkūrėme edukacines dirbtuvėles, o kiek vėliau savo naujajame būste Kaune taip pat nutarėme įsirengti interjerą, grįstą antrinio dizaino principais. Visa šeima stengiamės gyventi minimalistiškai.

Dirbtuvėse vykdomė edukacinius užsiėmimus su vaikais, šeimomis, jaunimu ir visais, kas domisi darnia aplinka. Su vaikais dirbti smagiausia ir nepaprastai lengva. Vaikai smalsūs, imlūs, juos nesunku sudominti ne tik kompiuteriniais žaidimais, bet ir kitokiais užsiėmimais. Be to, jie labai savitai jaučia grožį, labai lengvai persiima idėjomis. Per 3 veiklos metus mūsų dirbtuvėlėse apsilankė daugiau nei 4000 vaikų.

Jų tėvai man po to juokaudami pasakoja, kad vaikai kone verčia juos rūšiuoti visas atliekas, aiškina, kad šito dar nereikia mesti, iš to galima kažką įdomaus pagaminti, ragina neimti plastikinio maišelio parduotuvėje ir pan. Kitaip tariant, per vaikus galima, pasirodo, daryti įtaką ir jų tėvams. Tai, regis, toks mažas dalykas, bet, pasirodo, po mūsų mokymų, kai šeima keliauja į keliones ar renginius, vietoje vienkartinų indų vežasi savo indus ir įrankius. Ir nepalieka po savęs jokių šiukšlių.

Aš jokia būdu nesu radikalus kovotojas su vartojimu. Žmonės visai logiškai susikūrė ir pasigamino begales didelių bei mažų dalykų, kurie lengvina kasdienį gyvenimą. Nesiūlau visiškai jų atsisakyti ir grįžti gyventi taip, kaip gyveno mūsų tėvai, kuriems visko trūko. Beje, būtent tas trūkumas, ko gero, ir prisidėjo prie pernelyg didelio vartojimo šiandien, nes visuomet norisi to, ko neturėjome.

Tačiau reikia vartoti protingai, su galva. Be galo smagu, kad tai pradeda matyti ne tik vaikai, ne tik „milenialų“ karta – tai jau mato ir verslas.

Jau atsiranda barų, kuriuose niekaip negausi plastikinio šiaudelio – duos natūralų, kuris lengvai suyra, o ne išmestas plaukioja vandenynuose porą šimtų metų.

Tiesiog reikia, kad daugiau tokių, kaip mano „absolventai“, apie tai ne tik

kalbėtų, bet ir pavyzdžiu rodytų sąmoningą požiūrį. Kad ir tas pats piknikų ir miesto renginių pavyzdys. Idėja gera: bendruomeniškumas, bendravimas, susartėjimas. Ir krūvos panaudotų vienkartinųjų indų konteineriuose, o jeigu netelpa – tai šalia. O jeigu toliau – tai nupučia į upę. Tiesiog nėra to suvokimo, kad savo mieste reikia elgtis lygiai taip pat švariai, kaip ir savo namuose.

Todėl labai džiugu, kad nors sunkiai, ne iš karto, tačiau požiūris keičiasi. Vis daugiau žmonių, ypač jaunimo, gyvenimą vertina ne per pirkinius, kurie skurdina, bet per patirtis, kurios praturtina.

Vietoje naujo drabužio jie rinksis kecionę, koncertą, restoraną. Ir tada įpras-tinės mūsų problemos – socialinės,

ekonominės, ekologinės, demografi-nės, atsiradusios dėl perteklinio varto-jimo bei netolygaus išteklių paskirsty-mo – tampa lengviau sprendžiamomis.

Padedą tam ir judėjimai, kad ir „Zero waste“, kuriame dalyvauju, ir organi-zacijos, pavyzdžiui, „Reach for chan-ge“, kurios narys esu. Netgi instituci-jos padeda. Ar pastebėjote, kiek šalių palaiptisnui jau ima drausti plasti-kius šiaudelius, maišelius, kaip verslai ieško alternatyvų, kaip toji pati Euro-pos Sąjunga brėžia kryptis į visuome-nę, kurioje vartojimas daug tvaresnis ir darnesnis?

Viskas bus gerai. Ne taip greitai, kaip norisi, nes norisi, aišku, žaibiškų poky-čių, ypač suprantant, kokią žalą aplin-kai spėjome padaryti iki šiol. Tačiau turime suvokti, kad ir žmogaus įpro-čiai keičiasi ne akimirksniu. Svarbiau-sia – kad žmonės norėtų keistis. Taip mažais žingsneliais, pradėję nuo savęs, pakeisime ir pasaulį.

Pratęsti drabužio istoriją

Viena didžiausių problemų šiandiniame pasaulyje – švaistūniška gamyba ir perteklinis vartojimas. Kaip aplinkosaugininkė, darnaus vystymosi entuziastė, negalėjau žiūrėti į švaistomus išteklius. Tekstilės atliekos buvo viena labiausiai nerimą kėlusią problemų. Juk kasmet vien Lietuvoje atliekomis tampa dešimtys tūkstančių tonų tekstilės!

Visad stengiuosi pabrėžti, kad pokyčius pirmiausia pradėjau nuo savęs. Kąkadą apsipirkinėjimas man buvo laisvalaikio leidimo būdas, spinta lūžo nuo daiktų, o aš vis tiek nerasdavau, ką apsirengti. Sezoninis drabužinės tvarkymasis stengiantis surasti, kur galiausiai dėti nebereikalingus daiktus,

tapdavo didžiuliu galvos skausmu. Tokių drabužių daugėjo, o prasmės gyvenimui jie tikrai neprisidėjo. Didelį susirūpinimą kėlė ne tik aplinkosauginiai, bet ir socialiniai masinės gamybos aspektai, sąlygos, kuriomis siuvami drabužiai trečiojo pasaulio šalyse. Grauzė sąžinė, kad taip neišnaudojame galimybių prikelti daiktus naujam gyvenimui. Visa tai skatino šeimoje pradėti atidžiau rinktis pirkinius, savęs klausti, ar tikrai reikalingas vienas ar kitas daiktas. Pamažu daiktų mažėjo, užtat laisvės – daugėjo. O gimus dukrytei draugų rate pasiūlytos ir taip entuziastingai realizuotos galimybės dalintis vaikų drabužėliais tapo atspirties tašku ryžtis dar rimtesniems ieškojimams dalinimosi

Viktorija Nausėdienė

aplinkosaugininkė, „Textale“ įkūrėja

sistemoms kurti. Taigi susidėjo keli aspektai: profesinė patirtis atliekų prevencijos ir tvarkymo srityje, asmeninės patirtys ieškant santykio su šeimos drabužine, domėjimasis mada, stiliumi ir, matyt, kūrėjos kibirkštelė.

Keičiant asmeninius vartojimo įpročius, nepastebimai aplinkui ėmė burtis bendraminčiai, mados kūrėjai, stiliaus entuziastai. Taip prieš trejus metus gimė pirmieji mainų vakarėliai, kurių metu kviesdavome moteris atsi-
nešti savo nebedėvimus drabužius ir jais mainytis. Palaipsniui pamatėme, kad kas sezoną renkasi tos pačios dalyvės, kad kai kurioms jų toks aplinkai draugiškas ir ne mažiau stilingas atsinaujinimas tampa maloniu įpročiu, kad kai kurie daiktai grįžta vėl ir vėl, kad susidomėjimas dalinimosi galimybėmis auga ir kad vis daugiau žmonių suvokia, jog nieko garbingo tuščiai švaistyti pinigų, kaip ir nieko gėdingo apsigobti sena draugės skarele.

Šiandien tikrai džiugina tai, kad naudotus daiktus renkasi jau ne tik tie, kurie negali sau leisti naujo drabužio. Augant vartotojų sąmoningumui suvokiama, kad yra daugybė jau pagamintų drabužių, kuriuos racionaliai panaudodami galime prisidėti prie planetos išsaugojimo ir socialinių pokyčių.

Tvaresnę ateitį galime kurti per visą grandinę sąmoningų veiksmų: vartokime atsakingiau, rinkimės sumaniai, išmokime susitvarkyti savo drabužinę, ieškokime savito stiliaus, išnaudokime tai, kas jau pagaminta, tęskime daiktų istorijas, taisykime, daugiau dalinkimės, panaudokime iš naujo, perkurkime.

Šiuo metu organizacija vienija daugiau kaip 20 savanorių, kurie dovanoja savo laiką visuomenės edukacijai, bendruomeniniams renginiams, rūšiuoja ir paruošia daiktus antram gyvenimui, rūpinasi parduotuvėle. Džiugu, kad tvaraus vartojimo entuziastai atranda mūsų organizuojamas dirbtuves, kad į festivalius susirenka šimtai dalyvių.

Veikti dar plačiau ir entuziastingiau mus įkvepia kitų ES šalių patirtys šioje srityje. Stebime Europos geruosius pavyzdžius, kuriems jau ne penkeri ir net ne dešimt metų, ir džiaugiamės, kad galime nebekartoti jų klaidų, nes jau turime iš ko mokytis. Beprasmiško vartojimo problema aktuali visai Europai, ji nepaiso sienų. Tai tarpsektorinė problema, kuriai spręsti reikia sisteminių veiksmų, tai yra tiek aplinkosaugos, tiek socialinių, ekonominių ir švietimo priemonių. Ne mažiau svarbų vaidmenį atlieka teisinė ir politinė ES kryptis, jos direktyvos ir kiti tvarų vartojimą skatinantys, žiedinės ekonomikos link mus kreipiantys dokumentai.

Labai šaunu, kad mus, Lietuvos atstovus, vertina kaip rimtus tarptautinių projektų partnerius. Pavyzdžiui, neseniai prisijungėme prie projekto, per kurį bus ieškoma dėvėtos tekstilės Šiaurės ir Baltijos šalyse perdirbimo sprendimų, bus skatinamas srautų surinkimas, atsakingas vartojimas, nauji panaudojimo būdai. Tikimės, kad bendras darbas su kitų šalių ekspertais leis kurti naujas galimybes tvariai mūsų šalies plėtrai.

Pokyčiai, kuriuos jau ir šiandien matau aplinkui, įkvepia. Ypač širdis džiaugiasi matant jaunimo nusiteikimą nesitaikstyti su greitos mados industrijos primetamomis taisyklėmis. Jiems jau nereikia

aiškinti, kas yra tvarumas, kuo svarbūs mūsų veiksmai, kur tai veda. Jaunimui kyla mažiau sunkumų pasirenkant, kur leisti laiką, jie nepervertina išvaizdos svarbos, verčiau investuoja į save ir kaupia ne rūbus, o įspūdžius – ko mes taip ilgai mokėmės.

Tik nepamanykite, kad aš raginu nieko nepirkti. Aš už sumanų kokybiškų daiktų pasirinkimą. Neskatinkime toliau suktis beprasmiško vartojimo girnų, leiskimės į minimalizmo paieškas, kūrybiškai junkime stilių ir saiką. Tvarumo pojūtis svarbus net mažiausiuose mūsų buities pasirinkimuose. Tai leidžia pirmiausia mums patiems jaustis lengvai ir saugiai.

„Textale“ veiklomis kuriame bendruomenines galimybes dalintis, priekeldami daiktus naujam gyvenimui. Ir kviečiame ne tik dovanoti, bet ir patiems atsinaujinti kitaip, suteikiant antrą šansą kitų atneštiems daiktams. Kūrybinėse dirbtuvėse mokomės, kaip puoštis atsakingai, taisyti, atnaujinti, perdaryti. Spręsdami aplinkosaugos problemą galime kurti socialinius pokyčius, nes daugiau kaip 70 proc. per mūsų rankas perėjusių ir prikeltų rūbų keliauja kaip parama daiktais organizacijoms, kurios dirba su socialiai pažeidžiamomis grupėmis.

Ateikit, junkimės geriems darbams.

Pavojai, klaidžiojantys tinkle

Jeigu neklystu, 2001 metais buvo paskirti pirmieji pareigūnai, kurie tirdavo nusikaltimus elektroninėje erdvėje ir vaikų seksualinį išnaudojimą internete. Mūsų valdyba atsirado 2009 metais. Tuo metu buvo tik du skyriai: techninio palaikymo ir ikiteisminio tyrimo. Viename skyriuje dirbo ikiteisminio tyrimo tyrėjai, kitame – specialistai, kurie padėjo jiems iš techninės pusės.

Aš pats savo dabartinio darbo linkėjau gana nuosekliai. Kai buvau 16 metų, namuose atsirado mano pirmasis kompiuteris, kainavęs 1500 dolerių. Vėliau tėvai vis klausė, ar tikrai man jo reikėjo, nes tuo metu tai buvo milžiniški pinigai. Pradėjau domėtis kompiuterija, patiko naršyti internete, galėjau surasti

daug naudingos informacijos ir sužinoti kažką naujo. Mane traukė ta sritis. Vieną dieną mamai atėjo 132 litų sąskaita už internetą, tada ji su manimi pasikalbėjo, bet nepyko, matydama mano degančias akis ir norą tobulėti.

Policijoje įsidarbiau būdamas 24 metų, 3 metus pradirbau tyrėju teritoriniame komisariate. Stebėdamas viešąją erdvę, 2008 metais aptikau atranką į Lietuvos kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų elektroninėje erdvėje tyrimo valdybą. Ryžausi išmėginti laimę konkurse – pateikiau dokumentus. Ir va, jau dešimt metų dirbu čia.

Dabar visi kalba apie vadinamąjį „tamsųjį tinklą“. Jam šiuo metu skiriame daug dėmesio. Šiame tinkle galima

Sergej Chaniutko

Lietuvos kriminalinės policijos biuro Sunkaus ir organizuoto nusikalstamumo tyrimo 5-osios valdybos 1-ojo skyriaus viršininkas

rasti įvairių uždraustų prekių, tokių kaip narkotikai, ginklai, kompiuterių virusai ir padirbti dokumentai. Tačiau ne visuomet informacija apie tas prekes teisinga, jos ne visada iš tikrųjų egzistuoja. Labai daug sukčiavimo atvejų, kuomet pervedę pinigus nusikaltėliams nieko negaunate. Ir jeigu norėjote įsigyti uždraustų prekių šiame tinkle, o jus apgavo, greičiausiai niekam nepasiskųsite, nes pats dalyvavote neteisėtoje veikloje. Pamenate nuskambėjusias dideles operacijas dėl nelegalių prekyviečių „Šilko kelias“, „Alphabay“, „Hansa“? Šiose operacijose dalyvavo nemažai Europos Sąjungos šalių, Europolas, JAV teisėsaugos institucijos. Dalis nusikalstamų tinklalapių buvo įkelti į serverius Lietuvoje. Mes analizavome duomenis apie Lietuvos vartotojus, kas ką pirko ar pardavė. Galiu pasakyti: asmenys, kurie skelbia neteisėtą turinį, – irgi žmonės, jie irgi klysta. Techniškai tu gali būti išprusęs, tačiau ilgainiui gali suklysti, o mes žinome daug būdų, kaip nustatyti asmens tapatybę.

Lietuva yra tikrai labai pažengusi šalis nusikaltimų elektroninėje erdvėje tyrimo srityje. Taip pat stebime, kas iš Lietuvos lankosi „tamsiajame tinkle“ kiekvieną dieną. Skaičius nėra didelis – apie du trys tūkstančiai apsilankymų. Be to,

nebūtinai visi tie vartotojai nusikalta. Dalis jų stebi, kad tai neįvyktų – pavyzdžiui, mes. Lietuvoje yra 10 apskričių, ir kiekvienoje apskrityje yra padalinys, kuris tiria nusikaltimus elektroninėje erdvėje, arba asmenų, kurie paskirti tirti tuos nusikaltimus.

Internetu esame susieti su visu pasauliu, todėl iš svetur pas mus atkeliauja ir nusikalstamos veikos. Štai viena iš jų: sukčiai apsimeta įmonės vadovu ir siunčia nurodymą finansų padalinio darbuotojui atlikti tam tikrus mokėjimus į nusikaltėliams priklausančias sąskaitas. Kitas būdas sukčiauti – nusikaltėliai įsilaužia į elektroninio pašto dėžutę ir analizuoja informaciją, susirašinėjimą. Jeigu mato, kad yra verslo ryšių su kitais asmenimis – gali apsimesti kolegomis, partneriais ir paprašyti sumokėti už tam tikras prekes, išvilioti pinigus.

Nors iš spaudos atrodo, kad sukčiavimų nemažėja, žmonės tikrai darosi sąmoningesni.

Tiesa dar pasitaiko, kad žmonės susikuria pernelyg lengvai atspėjamus slaptažodžius su gimimo datomis arba, šuns vardu arba su lengvai įsimenamu pavadinimu. Skiriame savo laiko ir išteklių visuomenės švietimui ir nusikalstamų veikų prevencijai. Aš tai darau net namuose.

Mano sūnui dabar 10 metų. Aš jį išauklėjau taip, kad jis kiekvieną iš interneto atsisiunčiamą failą tikrina, ar nėra virusų. Jeigu pamato, kad virusas yra, jis to failo neatidaro ir praneša man. Taip pat aš diegiu jam požiūrį, kad dažnai už turinį internete reikia susimokėti, ir jeigu jam reikia mokamo žaidimo ar programėlės, perku licencijuotas. Todėl bendraudamas su bendraklasiais jis visada primena, kad jie naudotų tik licencijuotas programėles arba žaidimus, niekuomet neužsiimtų piratiniais veiksmis. Tas gerų žinių skleidimas, kad vis dėlto verta naudotis teisėtu turiniu, – vienas iš didžiausių mano pasiekimų auklėjant vaiką. Beje, savo žmoną sutikau irgi darbe – dėstydamas mūsų mokymų centre. Ji buvo mano kurso klausytoja.

Dabar rengiamės iššūkiams, kurie bus susiję su vadinamuoju daiktų internetu, kai tarpusavyje bendrauja nebe žmonės, o prietaisai.

Žmonėms tiesiog pasakyčiau, kad reikia labiau saugoti savo asmens duomenis.

Supraskime, internetas yra mūsų gyvenimo dalis, kurią galima ir reikia reguliuoti. Bet reguliavimas turėtų būti proporcingas. Todėl Europos Sąjunga ir stengiasi priimti tinkamus teisės aktus. Paskutinis pavyzdys yra Asmens duomenų apsaugos direktyva, kurios poveikį matome kaskart, kai reikia atsidaryti puslapį internete ir patvirtinti sutikimą naudoti jūsų duomenis.

Tai, sakyčiau, šviesioji mano darbo pusė. Tamsioji... Bylos dėl vaikų seksualinio išnaudojimo. Man šiurpą kelia vien mintis, kad yra žmonių, kurie tuo užsiima. Todėl tirdamas tokias bylas stengiesi iš paskutiniųjų, nes supranti, kad gali išgelbėti ne vieną vaiką. O kai išgelbsti – tai geriausias atlyginimas, kokį tik gali įsivaizduoti.

Slėptuvės ir dėtuvės

Aš dar būdamas paauglys įstojau į Šaulių sąjungą. Apskritai man labai patiko kariški dalykai. Kaip ir teisė. Todėl, kai pradėjau studijuoti teisės mokslus ir muitinės veiklą, ir klausimų nekilo, kur eiti. Žinoma, tada šiek kiek kitaip įsivaizdavau savo būsimą darbą, kaip ir jūs jį įsivaizduojate kiek kitaip, nei viskas yra iš tikrųjų.

Ekipažus ir krovinius tikriname trimis etapais. Pirmasis – vizualinis: tiesiog apžiūriname, ar nėra akivaizdžių konstrukcinių pakeitimų. Antrasis – jau kai ateiname pasikalbėti. Ir, pagaliau, trečiasis – detalusis tikrinimas, kai muitininkai lenda po automobiliu, atsukinėja varžtus, viską nuodugniai apčiupinėja. Ir tikrai nėra taip, kad bent viena mašina pravažiuotų pro užtvarą

neapžiūrėta – visos iki vienos įdėmiai apžiūrinamos monitoriuose.

Aš tikrai nežiūriu į kiekvieną žmogų kaip į potencialų kontrabandininką ar nusikaltėlį. Puikiai suprantu, kad dažnai žmonės jaudinasi vien todėl, kad turi reikalų su pareigūnu. Juk ir aš, jeigu sustabdo kelių policija, šiek tiek sunerimstu, nors ir gerai žinau, kad jokioms taisyklėms nenusižengiau. Todėl tokiais atvejais bandau sušvelninti situaciją, pajuokauti, nuimti įtampą. Bet jeigu ir tai neveikia...

Sakykim, paprašau pakelti kapotą. „Bet ten nieko nėra“, – sako man. „Kaip tai nieko? – klausiu. – O variklis, plovimo bakelis?..“ – ir toliau vardiju viską, ką galima rasti po kapotu. Juk turėtų

Dovydas Mazaliauskas

Vilniaus teritorinės muitinės Mobiliosios grupės posto vyr. inspektorius

nusiraminti, mato, kad juokauju. O jeigu nenusiramina, tenka pasirausti giliau. Kažkada spiritą kontrabanda veždavo kuro bake, o benzinas, reikalingas pervaziuoti sieną, būdavo plovimo skysčio bakelyje. Ir atitinkamai variklis pertvarkytas. Tarsi ir nieko naujo nesugalvosi, kur ką paslėpti automobilyje, bet kontrabandininkai stengiasi. O mes juos vejamės.

Kol toji kontrabanda tokia, sakykim, buitinė, banali, net ir labai pykti ant tų žmonių nesinori. Jie bando daryti nusizengimą, mes juos gaudome. Pagauti jie net nesipriešina, filosofiskai į viską žiūri, rodo, kur paslėpė, patys stengiasi viską padaryti greičiau, kad ir mums, ir jiems mažiau vargo būtų.

Pasitaiko tokių situacijų, kad net juokas ima. Į Lietuvą iš trečiųjų šalių negalima įvežti mėsos, bet ištrauki ryšulį iš pirštinių dėžutės – o ten dešra. Arba po akumulatoriumi randi lašinių. Kartą vežė žmonės cigaretes. Jūs juk iš karto įsivaizduojate tradiciškai – dėžės, pakeliai, ar ne? Bet, pasirodo, būna tokių, kurie jas veža palaidas. Patikrinu mašinoje vieną daiktą, randu palaidų cigarečių, patikrinu kitą daiktą – vėl randu. Tada pradėjau rinkti visokių buteliukus, visą tarą, kurią radau automobilyje. Buvo net skalbimo skysčio flakone: dvi eilės ilgų ir viena eilė

trumpesnių cigarečių. Po porą cigarečių radom net žaisliniuose policijos ir greitosios mašinėlių modeliukuose. Paimu termosą, manau, čia rasiu dar daugiau. Kur tau – ten karšti makaronai, garuoja mėsa, viskas gerai. Po to ateina mano kolega ir krapšto cigaretes iš to termos. Pasirodo, jos buvo paslėptos giliau, maišelyje po makaronais. Aptikom mašinoje ir dulkių siurbį, kuriame taip pat buvo paslėptų cigarečių. Tai per šešias valandas iš visur iškrapštėm apie 27 blokus cigarečių.

Tai, aišku, komiškoji mūsų darbo pusė. Yra ir kita, apie kurią nelabai mėgstu pasakoti. Kad namiškiai nesijaudintų ir kad nepradėčiau atrodyti kaip supermenas su pistoletu, nors jo darbe man dar neteko panaudoti. Nors buvo situacijų, kai gavęs informaciją apie tai, kad automobilyje yra kažko tikrai rimto – ginklų, narkotikų, turėjau jį sėdėdamas greta vairuotojo lydėti iš Zarasų į Medininkus. Tada visą kelią galvoji, kokia krovinio vertė, ir ar jis nesigriebs ginklo, norėdamas krovinį išsaugoti.

Arba, jei pamenate, Klaipėdoje kolegą sulaikė beveik 600 kg (576 kg atmetus pakuotes ir dėžes) kokaino. Iš saugojimo vietos vežėme jį į muitinės laboratoriją. Visas ekipažas apsirengė neperšaujamomis liemenėmis. Pirmiausia turėjome sunešti tą kokainą

į mūsų mašiną. Sunešėm ant pečių visą pusę tonos, kurios vertė beveik 50 milijonų eurų, ir vežame per Vilnių. Vėliau kone per visą Lietuvą jį gabeno naikinti į pavojingų atliekų deginimo gamyklą Šiauliuose. Ir galvoji, tą maišą nešdamas: kažgi, ar nežiūri į tave jo buvęs savininkas ir ko jis gali griebtis?

Padeda tikėjimas, jog padarei viską, kad išvengtum ekstremalios situacijos, ir kad tai tiesiog tavo darbas. Ir žinojimas, kad viską darai ne dėl adrenalino, o dėl to, kad tai prasminga. Tu saugai savo šalį nuo dalykų, kurie neturi į ją patekti. Ir ne tik šalį. Ypač kalbant apie kontrabandines cigaretes – Lietuvoje lieka tik mažytė jų dalis. Didžiumą bandoma gabenti toliau, į kitas Europos Sąjungos šalis.

**Gal ir keista apie tai
mąstyti, bet išvažiuavęs
budėti kur nors į postą
prie nedidelio Lietuvos
vieškelio supranti, kad
saugai visą Europos
Sąjungą.**

Savaime suprantama, tokį darbą norisi daryti gerai. Nes žinai, kad galbūt kitame Europos pakrašty tave ir tavo žmones lygiai taip pat nuo nepageidaujamų siurprizų saugo tokie patys tavo kolegos. Gal tik su kiek kitokia uniforma. Ir gal jų ekipažo tarnybinis šuo kitos veislės.

Kada skristi saugu

Jūs visi matote labiausiai į akis krentančias saugumo priemones: kaip tikrinami keleiviai, jų rankinis bagažas, kaip patenkama į oro uostą. Tačiau daugelio dalykų oro transporto keleiviai nemato. Nei kaip surenkama ir naudojama visa informacija apie juos, nei kaip saugomas perimetras, nei kaip tikrinami iš trečiųjų šalių atvykę orlaiviai. Ir, aišku, žmonės nei mato, nei jiems rūpi – o ir neturėtų rūpėti – kaip rengiama galybė nacionalinių teisės normų, Europos Sąjungos reglamentų, kurie priimti tampa privalomi ne tik Europos Sąjungoje, jų paiso ir daug kitų šalių, norinčių atitikti aukštus ES aviacijos saugumo standartus.

Sakykim, aš, kaip nacionalinė Europos Komisijos aviacijos saugumo auditorė, galiu tikrinti ne tik visų Europos Sąjungos oro uostų aviacijos saugumo sistemas, bet ir trečiųjų šalių oro uostus, oro vežėjus, subjektus, kurie oru veža krovinius, tiekia maistą į orlaivius.

Mūsų šalyje tenka susidurti su įsivyravusia nuomone, jog esame per maži ir neįdomūs, kad būtume patrauklus teroristinių grupuočių taikinyms, kad saugumas aviacijoje yra brangi ir neatsiperkanti investicija. Ir iš to atsiranda pagrindinė problema – požiūrio. Nes niekas taip neužmigdo, kaip apgaulinga ramybė. Todėl mano misija – šią nuomonę paneigti ir parodyti, kad

Monika Kliokienė

Transporto kompetencijų agentūros Aviacijos saugumo skyriaus vadovė

gyvename globaliame pasaulyje, kad Europos Sąjungoje turime vieningą, puikiai funkcionuojančią aviacijos saugumo sistemą, kurią pripažįsta ir kitos valstybės. Pavyzdžiui, turime galimybę iš Vilniaus į Jungtines Amerikos Valstijas vykti be papildomos aviacijos saugumo patikros, privalome ne tiesiog atitikti reikalavimus, o būti pavyzdžiu kitiems.

Šiuo metu stengiamės ugdyti aviacijos saugumo kultūrą, kadangi, kad ir kokia būtų nauja ir išmani saugumo įranga ir technologijos, žmogus, kuris turi priimti galutinį sprendimą, yra nepakeičiamas. Mes turime tinkamai pasirinkti darbuotoją, jį auginti atsakingą ir nuo pat pradžių diegti suvokimą. Ne tokį, kad tiesiog ateini į darbą, padarai, ką privalai, ir viskas, o kad ateini ir žinai, ką tu darai, tu esi gerbiamas, suvoki, kad tavo atliekama pareiga užima svarbią vietą patikros sistemoje ir tavo sprendimas dažnai yra lemiamas.

Atliekant tiek Lietuvos, tiek Europos šalių aviacijos saugumo priežiūrą naudojami įvairūs metodai – nuo milžiniško kiekio dokumentacijos tikrinimo iki tapimo „netikru keleiviu“, kurio tikslas – imituoti neteisėtą veiką. Ir kiekviena situacija yra unikali, kiekviena rasta problema reikalauja išsamios analizės ir problemos

sprendimo, todėl tikrai nesame tie, kurie ateina pasakyti, kas yra blogai – mes ateiname padėti.

**Nepaisant visko,
vis tiek nuolat
lenktyniaujame su
žmonėmis, kurie
nori blogio, kurie
kurpia demoniškus
scenarius. Stengiamės
įlįsti į jų smegenis ir
galvoti kaip jie.**

Gauname informacijos iš nacionalinių bei tarptautinių institucijų apie grėsmę ir tada analizuojame – kaip mes su tuo susidorosime, kas būtų veiksmingiau?

Važiuodama iš Panevėžio mokytis į Vilnių, niekad negalvojau, kad užsiimsiu tokiais dalykais. Tiesiog žinojau, kad noriu būti teisininkė. Ir tada netikėtai atsidūriau aviacijoje, po keleto metų prisidėjo ir veikla, susijusi su Europos Komisijos vaidmeniu užtikrinant oro saugumą. Iš pradžių išlaikiau

ES oro uostų aviacijos saugumo auditoriaus, dar po poros metų – ES aviacijos saugumo krovinių auditoriaus egzaminus. Dabar jau sunkiai save įsivaizduoju kitur nei aviacijoje. Čia tiesiog būtinas perfekcionizmas, o aš tokia, kuriai tobulos detalės būtinos.

Man buvo be galo smagu matyti, kaip įstojus į Europos Sąjungą tos detalės vis labiau tobulėjo, kaip mums vis geriau sekėsi tvarkytis. Gal tai ir nacionalinio temperamento, ir puikių žmonių, dirbančių šioje srityje, nuopelnas.

Baisiausias dalykas darbe? Galvoti apie savo klaidos kainą. Tie žmonės, kuriuos skrisdami sutinkame oro uostuose, kurie nuo 3 val. ryto tikrina keleivius ir jų bagažą, rentgeno įrangos monitoriuje stebi mūsų daiktus – jie dirba labai sunkų darbą ir jiems jaučiu didelę pagarbą. Būtent šių žmonių klaida gali kainuoti labai daug.

Aviacijos saugumo patikros procedūros daugeliui nėra malonios, tačiau turėtume susimąstyti apie šių priemonių tikslą ir griežtam saugumo darbuotojui padovanoti šypsena – tai juk labai maža kaina už saugumą. Aš išties daug keliauju ir pačiai jau tiesiog įpročiu tapo tiek lėktuve, tiek oro uostuose mintyse vertinti taikomas procedūras, apžiūrėti keleivius, atkreipti dėmesį

į jų elgesio detales, kas jie tokie, kur skrenda, ar viskas su jais gerai. O kai sunku atsiriboti nuo darbo, tai šiek tiek vargina.

Bet tai niekis, kai žinai, kad viskas gerai, kad lėktuvas vėl saugiai nusileido oro uoste. Žmogus ir taip jaučiasi nesaugus ore, ne kiekvienas ir fizikos dėsnius supranta, kodėl orlaiviai nenukrenta. Tad jeigu mūsų darbas išvaduoja bent nuo kitokių baimių, jau ir tai gerai.

Mūsų akys ir ausys virš žemės

Gintaras: Aš nuo vaikystės svajoju apie aviaciją, bet negalvoju, kad skraidysiu sraigtasparniais. Netgi aviacijos institute mokiausi skristi lėktuvu, o „sraigtas“ atsirado vėliau. Patikėkit, jį valdyti tikrai sudėtingiau. Ore jau esu praleidęs apie du tūkstančius valandų.

Marius: O aš į pilotus nepatekau – nespėjau į medicininį patikrinimą. Tad pasukau į aviacinę elektroniką. Dabar esu sraigtasparnio avionikos sistemų operatorius – paprasčiau sakant, piloto akys ir ausys. Priskraidžiau apie aštuonis šimtus valandų.

Gintaras: Pirmą kartą operacijoje užsienyje dalyvau prieš dešimt metų. Situacija su nelegalia migracija Viduržemio jūroje jau tada aštrėjo. Nors per visą mėnesį jūroje suradome tik keletą valčių. Nepalyginsi su pastaraisiais metais. Kadangi poreikis vis didėja, skrendam ten nuolat.

Marius: Organizacija „Frontex“ vienija visos Europos Sąjungos pajėgas, kurios kartu saugo ES išorės sieną. Ten dirbame kaip viena komanda, negalvodami, kad čia graikas, čia rumunas ar dar kas. Tiesiog jautiesi kaip vienos organizacijos narys. O mastai...

Marius Kaminskas

vidaus tarnybos majoras, Valstybės sienos
apsaugos tarnybos Aviacijos valdybos
Skrydžių skyriaus vyriausiasis specialistas

Gintaras Jankūnas

vidaus tarnybos pulkininkas leitenantas, Valstybės
sienos apsaugos tarnybos Aviacijos valdybos
Skrydžių skyriaus orlaidžių vadas

Pavyzdžiui, 2015 metais tik atvykom į salą, matau – plaukia pilnutėlė valtis, gal trisdešimt žmonių. Tais metais per tris valandas suskaičiavom dvidešimt septynias valtis, kiekvienoje po keliasdešimt žmonių.

Pakilęs į orą matai tiesiog nenutrūkstanti valčių srautą iš Turkijos į Graikiją.

Gintaras: Matėme ir kaip valtys apsi-verčia, nes jeigu tik bangos didesnės, žmonių valtyje per daug, dugnas sujuda, valtis lūžta ir visi į vandenį, o mes kviečiame patrulinį laivą ar katerį ir iš oro koordinuojame gelbėjimo operaciją.

Marius: Dabar, kai valstybės siena stebima ir termovizoriais, ir kitomis priemonėmis, mūsų, kaip „akių“, funkcija nebėra tokia aktuali, daugiau skrydžių galime skirti žmonių paieškai ir gelbėjimui. Dažniausiai rudenį daug žmonių pasiklysta miške, tada kartu su policininkais ieškome ir gelbėjame. Randame išsekusius, bet savo grybų krepšio jie vis tiek nepaleidžia.

Gintaras: Kartą pusvalandį kybojome virš geležinkelio, telefonu aiškindami pasiklydusiam žmogui, kur jo lauksime, kadangi kameros jo miške nefiksavo, kol kone baigėsi degalai. Policija jo tada sulaukė dar po geros valandos. Pasirodo, pėdino jis palei geležinkelį vos patempdamas du didžiulius krepšius grybų.

Marius: Bet jeigu nelaimė jūroje, pavyzdžiui, įlūžta poledinės žūklės fanatikai, dar kas nors, tada į pagalbą jau skuba kariškiai.

Gintaras:

Mums neretai tenka skraidinti donorų organus skubioms operacijoms. Pastarąjį kartą gabenome širdį iš Rygos.

Prieš kelerius metus tokiais *gyvybės reišais* skridome bene vienuolika kartų. Dabar jau ramiau – dukart ar vos daugiau. Tik naujas pasikeitimas – organus tenka skraidinti ne tik Lietuvoje, bet vis dažniau ir iš užsienio.

Marius: Darbas kartu, su nuolatinio kolega, išmoko kantrybės ir takto. Juk nuolat drauge sėdint ankštoje kabinoje gali kilti įvairių konfliktinių situacijų, bet nesipykstam. Žinoma, neapsieinam ir be psichologinių mokymų, kaip tokių konfliktinių situacijų išvengti.

Gintaras: Už patiriamą stresą geriausiai atlygina netikėtos dovanos: mūsų bazės apdovanojimų lentynoje laikome piešinį, nupieštą vaiko, kurio operacijai mes skraidinome donoro organą. Šis piešinys – brangesnis už bet kokius ordinus.

© Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje, 2019

EUROPOS SĄJUNGA

ES DRAUGE
SAUGIAU

Maketavo „Fabula ir partneriai“, A. Goštauto g. 40, Vilnius

Fotografas Žilvinas Svitojus

Spausdino „Spauda“, Laisvės pr. 60, Vilnius

Tiražas 1800 egz.

ISBN 978-9955-9887-4-8

